

**ANTİK ROMA'DA ATLETİZM YARIŞMALARININ
TARİHİ GELİŞİMİ VE ROMA HUKUKUNDA
PROFESYONEL ATLETLERE İLİŞKİN
BAZI HUKUKİ MESELELER**

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1182519>

Dr. Ali Selkor ATAK*

Öz

Antik Roma'da Yunan tarzı atletizm yarışmalarına ilk düzenledikleri dönemlerden itibaren muhtelif gerekçelerle karşı çıkmıştır. Bu gerekçelerin başta gelenlerinden biri atletlerin çırılçıplak antrenman yapıp yarışmalarıdır. Bununla birlikte yarışmalar başlangıçta Roma'da antik Yunan'da olduğu kadar popüler ve revaçta olmasalar da zamanla kabul görmüş ve popülerlik kazanmışlardır. Antik metinlere göre Roma'da ilk atletizm müsabakaları M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren düzenlenmeye başlamıştır. Buna karşın Yunan Olimpiyat oyunları gibi periyodik ve düzenli yarışmaların görülmeye başlanması ise M.S. 1. yüzyılı bulmuştur. Bu gelişmeler hukuk alanında da yansımalarını oluşturmuş ve profesyonel atletlerin durumuna ilişkin meseleler hukuk metinlerinde kendilerine yer bulmuşlardır. Çalışmamızda Corpus Iuris Civilis'te yer alan profesyonel atletlere yönelik muhtelif hukukî düzenlemeler incelenmiştir. Bu metinlerden özellikle ödünç verenin bir profesyonel atleti yarışmalara katılmasını engellemek suretiyle atletin borçlandığından daha fazlasını geri ödemeye zorlaması durumunu ele alan metin ve bir atletin atletizm yarışmalarında kazanacağı ödüller üzerinde rehin hakkı tesis etmesini yasaklayan imparator emirnamesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Roma Hukuku, Atletizm Yarışmaları (agones-certamina athletarum), Oyunlar (ludi), Ödünç (Tüketim Ödücüsü) Sözleşmesi (mutuum), Rehin Hakkı (pignus)

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, İzmir, (selkor.atak@deu.edu.tr) ORCID: 0000-0001-9965-3244 (Geliş Tarihi: 07.07.2022-Kabul Tarihi: 25.08.2022) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

**THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF
ATHLETIC CONTESTS IN ANCIENT ROME AND
SOME LEGAL ISSUES CONCERNING
PROFESSIONAL ATHLETES IN ROMAN LAW**

(Research Article)

Abstract

Greek style athletic competitions in ancient Rome encountered objections with various reasons from the first time onward. One of the main reasons of these objections is the fact that the athletes competed naked. Although the athletic contests in Rome were initially not as popular as in the ancient Greek world, they were gradually accepted and gained popularity. According to the ancient texts, the first athletic contests in Rome have started to be exhibited since the second century BCE. On the other hand periodic and regular contests such as the Greek olympics began to be seen from the first century CE. These developments have also had their reflections in the field of law and issues related to the situation of professional athletes have found their place in legal texts. Various legal regulations concerning professional athletes in Corpus Iuris Civilis were examined in our study. Among these texts, especially the text dealing with the case in which the moneylender compels a professional athlete to undertake to pay back more than he owes by confining and preventing him from participating in the competitions and the imperial rescript that prohibits to pledge the prize to be obtained in an athletic contest, were discussed.

Keywords

Roman Law, Athletics Contests (agones-certamina athletarum), Games (ludi), Loan for Consumption (mutuum), Right of Pledge (pignus)

GİRİŞ

Esas olarak antik Yunan dünyasında Yunan kimliğinin önemli bir unsuru olan atletizm eğitimi ve yarışmaları, Roma uygarlığının Yunan uygarlığıyla karşılaşmasından sonra Roma dünyasında da kendisine yer edinmeye başlamıştır. Başlangıçta atletizm yarışmaları özellikle seçkin sınıfa mensup Romalıların itirazlarıyla karşılaşmıştır. Yunan atletizm eğitim ve yarışmalarının bazı özellikleri Romalı elit yazarlar tarafından uygunsuz ve ahlâka aykırı olarak nitelendirilmiştir. Yunan atletlerin çıplak antrenman yapıp yarışmaları ve Romalı yazarların, çıplaklığın oğlancılığı (pederastiye) teşvik ettiği yolundaki çıkarımları kuşkusuz bu değerlendirmelerin temel sebeplerinden olarak görülebilir. Seçkin sınıfa mensup yazarlardan gelen itirazlara rağmen, atletizm yarışmaları Roma'da tedricen yaygınlaşmış, atletizme karşı olan önyargılar zamanla yumuşamış ve imparatorların da atletizm yarışmalarına destek olmalarıyla bu yarışmalar antik Yunan'daki kadar olmasa bile bir dereceye kadar popülerlik kazanmıştır. Bu popülerlik hiçbir zaman atlı savaş arabası yarışlarının ve gladyatör dövüşlerinin sahip olduğu popülerlik seviyesine ulaşmamış olsa da Roma halkı atletizme tamamen kayıtsız da kalmamıştır. Hatta Roma'da M.S. 86 yılından itibaren Yunan festival döngüsünde (*periodos*) yer alan prestijli yarışmalar arasında olduğu kabul edilen *Capitolia* oyunları düzenlenmeye başlamıştır. Çalışmamızda öncelikle Yunan atletizm yarışmalarının Roma'da ne zamandan itibaren görülmeye başladığı ve nasıl bir tarihsel gelişme süreci geçirdiği incelenmiştir. Daha sonra özellikle Cumhuriyet Dönemi'nin (M.Ö. 509-M.Ö. 27) sonları ve İlk İmparatorluk (*Principatus*) Dönemi'nin (M.Ö. 27-M.S. 284) başlarında yazılmış bazı edebî metinlerdeki örnekler göz önünde bulundurulmak suretiyle Romalıların Yunan atletizm yarışmalarına yaklaşımları ve modern doktrinde bu yaklaşıma yönelik görüşlerin zaman içerisinde nasıl bir değişim geçirdiği ele alınmıştır. Son olarak *Corpus Iuris Civilis*'te¹ yer alan münferit metinlerde profesyonel atletlerin durumunu yansıtan metinlerle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Önce ödünç alan bir atletin ödünç veren tarafından alıkonulmak suretiyle yarışmaya katılmasının engellenerek aldığı miktardan daha fazlasını geri ödemeyi taahhüt etmeye zorlanması durumunda, hâkimin bu ispatlandığı takdirde bu taahhütün geçerli olmayacağına

¹ *Corpus Iuris Civilis: Iustinianus*'un hukukçulara hazırlatmış olduğu hukuk eserlerinin bütününe, Rönesans devrinden itibaren verilen isim. İlk olarak *Dionysius Gothofredus*'un 1583 senesinde düzenleyerek baskıya verdiği bu isim altında *Institutiones*, *Digesta*, *Codex* ve *Novellae* bulunmaktadır, bkz. **Umur**, Ziya: Roma Hukuku Lügatı (Lügat), Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983, s. 50.

karar verebileceğini öngören *Digesta*² metni, daha sonra ise profesyonel atletin gelecekte kazanma olasılığı bulunan ödülleri henüz yarışmaya katılmadan önce kredi temin etmek için alacaklısına rehnemesini yasaklayan imparator emirnamesine ilişkin *Codex*³ metni üzerinde durulmuştur.

I. ANTİK ROMA'DA YUNAN ATLETİZM YARIŞMALARININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

Atletizm eğitimi ve yarışmaları esas olarak antik Yunan toplumunda oldukça önemli bir yere sahipti ve Yunan kültürünün esaslı bir unsuru idi⁴. Roma'da ise Yunan tarzı atletizm yarışmaları, başlangıçta Roma'da *ludi*

² *Digesta* (veya *Pandectae Iustiniani*): Klâsik Dönem hukukçularının eserlerinden alınmış parçaları (*fragmentum*) yan yana koymak sureti ile, imparator *Iustinianus*'un, başlarında *Tribonianus* olmak üzere, on yedi kişilik bir heyete yaptırmış olduğu, gerek *ius civile*'yi, gerekse *praetor* hukukunu içeren büyük toplama eser, bkz. **Umur**, Lügat, s. 58.

³ *Codex*: M.S. üçüncü yüzyılın sonundan itibaren imparator emirnamelerini bir araya toplayan eserlere verilen isim, **Umur**, Lügat, s. 37; burada ele alınacak metnin bulunduğu *Codex*, *Iustinianus*'un hazırlatmış olduğu *Corpus Iuris Civilis*'teki *Codex*'tir: *Codex Iustiniani*: *Iustinianus* tarafından yaptırılmış iki *Codex*'in adı: 1) *Novus Codex Iustiniani*, imparator emirnamelerini içermek üzere *Iustinianus* tarafından kaleme alınarak önceki *Codex*'leri lağveden ve M.S. 529 yılı Nisan ayında yürürlüğe giren birinci *Codex*. 2) *Codex Iustinianus Repetitae Praelectionis*, *Digesta* hazırlandıktan sonra, *Novus Codex*'in düzeltilerek, M.S. 534 yılında yürürlüğe girecek şekilde, *Tribonianus*'un başkanlığında beş kişilik bir heyet vasıtasıyla yeniden kaleme alınmış şekli. 12 kitaptan (*liber*) oluşan bu ikinci *Codex* öncekini lağvetmişti. *Corpus Iuris Civilis* ismiyle anılan *Iustinianus* derlemesinde yer alan imparator emirnamelerinin son hâlini oluşturmakta ve kısaca *Codex* ismiyle anılmaktadır, bkz. **Umur**, Lügat, s. 38.

⁴ **Crowther**, Nigel B.: *Sport in Ancient Times* (Sport), Praeger, Westport, 2007, s. 57; **Murray**, Sarah C.: "Sport and Education in Ancient Greece and Rome" (Sport), in Bloomer, Martin W., in Bloomer, Martin W. (ed.), *A Companion to Ancient Education*, WILEY Blackwell, Malden, 2015, s. 431; M.S. 200 yılları civarında *Edessa*'da (bugünkü Şanlıurfa) yaşamış olan yazar *Bardesanus* (M.S. 154-222) her halk grubunu en göze çarpan özelliğiyle nitelendirdiği bir eserinde, Yunanlıların en ayırt edici özelliğini atletizmle uğraşmak olarak göstermiştir, bkz. **Remijsen**, Sofie: *The End of Greek Athletics in Late Antiquity* (Athletics), Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 2; Pleket, sporun Roma imparatorluk döneminde de Yunan kimliğinin temel öğelerinden olduğunu savunmaktadır, bkz. **Pleket**, Henry Willy: "Sport in Hellenistic and Roman Asia Minor" (Sport), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 371; Kyle, Yunanlıların atletizmi Yunan kimliği için merkezî bir önemde ve kendilerini barbarlardan ayıran bir önemli bir unsur olarak gördüklerini ifade etmektedir, bkz. **Kyle**, Donald G.: *Sport & Spectacle in the Ancient World* (Sport), Second Edition, WILEY Blackwell, Malden, 2015, s. 5; aynı yönde bkz. **Hallett**, Christopher H.: *The Roman Nude, Heroic Portrait Statuary 200 BC-300 AD*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 8.

olarak adlandırılmış festivallerde yer alan atlı savaş arabası yarışları kadar popüler olmamakla birlikte, zamanla kabul görmüştür. Esasen Roma'da genellikle atlı savaş arabası yarışları gibi hipodromda⁵ sergilenen gösterileri (*ludi circenses*) veya tiyatro gösterilerini (*ludi scaenici*) içeren ve *ludi*⁶ (tekil formu: *ludus*⁷) olarak adlandırılmış oyun veya festivaller eski dönemlerden beri düzenlenmekteydi⁸. Ancak ilk dönemlerde bu oyunlarda atletizm

⁵ Antik Yunan'da at yarışlarının yapıldığı *hippodromos* ile Roma'da atlı savaş arabası yarışlarının yapıldığı *circus* birbirlerinden kayda değer biçimde ayrışsalar bile Roma dünyasının Yunanca konuşulan doğu bölgelerindeki bu gibi yapılar için, yazıtlarda ve antik çağ yazarlarının eserlerinde Latincedeki *circus*'un karşılığı olan *hippodromos*'un sıklıkla kullanıldığı görülmektedir, bkz. **Dodge**, Hazel: "Venues for Spectacle and Sport (other than Amphitheaters) in the Roman World", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 562.

⁶ *Ludi*: Çeşitli vesilelerle tertip edilen, temsil mahiyetinde oyun ve eğlenceler: Bazıları bizatihi devletin *magistraları* tarafından tertip edilir ve bunların yapıldığı günler bayram sayılırdı. Bunlar: Tiyatro temsilieri, gladyatör oyunları, spor gösterileri şeklinde yapılırdı, tanım için bkz. **Umur**, Lügat, s. 130; Wiedemann *ludi* teriminin okul ve -kafa karıştıracak şekilde- gladyatör okulları için de kullanıldığını belirtmektedir, bkz. **Wiedemann**, Thomas: *Emperors and Gladiators*, Routledge, London and New York, 1995, s. 2; Tahan Orhan ise okul anlamındaki kullanımı ile *ludus* teriminin gladyatörlerin eğitim aldığı okula ilişkin olduğunu belirtmektedir, bkz. **Tahan Orhan**, Duygu: *Roma Hukukunda Sportif Faaliyetlerden Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk ve Türk Hukukuna Yansımaları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 9.

⁷ Torlone, *ludus* teriminin kamusal oyunlar veya festivaller için kullanıldığında her zaman çoğul olarak yani *ludi* şeklinde kullanıldığını belirtmektedir, bkz. **Torlone**, Martirosova Zana: "Writing Arenas: Roman Authors and Their Games", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, West Sussex 2014, s. 420.

⁸ Bu tip festivallerin ilk olarak dinî saiklerle başladığı genellikle kabul edilmektedir ve bu görüşü destekleyecek şekilde Roma'daki en eski oyunların (*ludi Romani*) Roma'nın baş tanrısı *Iuppiter*'in onuruna düzenlendiği belirtilmektedir, bkz. **Bernstein**, Frank: "Complex Rituals: Games and Processions in Republican Rome", in Rüpke, Jörg (ed.), *A Companion to Roman Religion*, Blackwell, Malden, 2007, s. 222; **Dunkle**, Roger: "Overview of Roman Spectacle" (Overview), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 381; **Zaleski**, John: "Religion and Roman Spectacle", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 591; **Tahan Orhan**, s. 9; bazı yazarlar Yunan atletizm yarışmalarının çoğunun da dinî festivaller kapsamında düzenlendiğini ve antik Yunan'da da din ve atletizm yarışmaları arasında açık bir bağlantı olduğunu kabul etmektedirler, bu yönde bkz. **Miller**, Stephen G.: *Ancient Greek Athletics*, Yale University Press, New Haven and London, 2004, s. 6; **Pleket**, Henry Willy: "The Olympic Games in antiquity" (Olympic Games), *European Review*, 12(3), 2004, s. 405-406; **Kyle**, Donald G.: "Greek Athletic Competitions-The Ancient

yarışmaları yer almamaktaydı. Roma’da, atletizm yarışmalarını içermemekle birlikte, bu kapsamdaki ilk oyunların M.Ö. 6. yüzyılın sonlarından itibaren görölmeye başlandığı ileri sürölmektedir⁹. Bu gibi oyun veya festivallerin yanı sıra Roma’da görölen başka bir popüler gösteri de gladyatör dövüşleri (*munera*- tekil formu: *munus*) idi. Antik Yunanlıların genel olarak *agon*¹⁰ (veya daha spesifik olarak *gymnikos agon*¹¹) olarak isimlendirmiş oldukları

Olympics and More” (Olympics), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 22; Murray, Sarah C.: “The Role of Religion in Greek Sport” (Religion), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 310, s. 316; M.S. 3. yüzyılın başında yaşayan yazar Philostratos’un, beden hareketlerinin dinî merasimlerden çıktığını anlattığı belirtilmektedir. Buna göre Tanrıya kurban verme sırasında kurbanlık hayvan merasim masasının üzerine konulur, yaklaşık 192 metre uzakta, ellerinde meşaleli koşucular durur, verilen işaret üzerine yarışırlardı. Bunlardan kurbanı ilk ateş veren (eski Yunanlılar kurbanı kesmez yakarlardı) Olimpiyat birincisi ilân edilirdi. Philostratos’un anlattığına göre bu koşu sonradan dinî anlamını kaybetti ve hız koşusu biçimine girdi, bkz. Akurgal, Ekrem: “Eski Yunanlılarda Spor”, Eski Çağda Ege ve İzmir, İzmir, 1993 [Makalenin ilk basımı için bkz.: Ülkü Dergisi, 17, 1943], s. 75; Yunan atletizm yarışmaları ve din arasındaki bağlantı ile ilgili bu yöndeki ayrıntılı bilgi ve görüş için ayrıca bkz. Scanlon, Thomas F.: Eros and Greek Athletics, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 25 vd.; her ne kadar atletizm yarışmaları Yunan tanrılarına adanmış olsa ve yarışmalarda kurban törenlerine de yer verilmekte ise de bunun sporun dinden türediği anlamına gelmeyeceği ve zamanla din ile spor arasındaki bağlantının zayıfladığının ileri süröldüğü de görölmektedir, bu yöndeki görüşler için bkz. Crowther, Sport, s. 46; Hubbard, Thomas: “Contemporary sport sociology and ancient Greek athletics”, Leisure Studies, 27(4), 2008, s. 380 (DOI: 10.1080/02614360802334955), <http://dx.doi.org/10.1080/02614360802334955> (Erişim tarihi: 04.07.2022).

⁹ Bkz. Crowther, Sport, s. 83; Dunkle, Overview, s. 382; Zaleski, s. 591; Kyle, Sport, s. 247.

¹⁰ Esas olarak “yarışma” anlamına gelen *agon* kelimesinin güreşten politikaya her türlü yarışma için kullanılan bir kavram olduğu belirtilmektedir, bkz. Kyle, Sport, s. 7; aynı yönde bkz. Wacker, Christian: “Antike Sportgeschichte versus Geschichte des Agon”, Jahrbuch 2005 der Deutschen Gesellschaft für Geschichte der Sportwissenschaft e. V., herausgegeben von Jürgen Court, LIT Verlag, Berlin, 2006, s. 40 vd.; Pleket de *agon*’un hem mücadele (kavga, muharebe, savaş-*battle*) hem yarışma hem de savaş alanı anlamlarını taşıdığını ifade etmektedir, bkz. Pleket, Olympic Games, s. 405, s. 408; *agon*’un taşıdığı farklı anlamlar için bkz. Reisch, Emil: “Agones”, RE I, 1 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart 1893, s. 836 vd.; Miller, s. 13.

¹¹ *Gymnikos agon*, ismini katılanların çıplak olmasından almaktadır. Antik Yunan’da atletler tamamen çıplak olarak yarışırlardı, dolayısıyla *gymnikos agon* (çoğul biçimi *agones gymnikoi*) da çıplak olarak yarışılan müsabakaları belirten kavramdır, bkz. Reisch, s. 838; Miller, s. 13.

atletizm¹² yarışmaları için ise Romalılar *certamen* terimini kullandılar¹³. Romalılar tarafından atletizm yarışmaları için kullanılan *certamen*, atlı savaş arabası yarışları veya tiyatro gösterilerini ifade eden *ludi* ve gladyatör dövüşleri için kullanılan *munera* terimleri arasında kavramsal bir ayırım yapılmış olmasına rağmen hem *ludi* hem *munera* hem de *agones*'i kapsayan bir üst kavram olarak "gösteri" anlamına gelen¹⁴ *spectaculum*'un¹⁵ (çoğul

¹² Atletizm kelimesi Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te "beden gücünü, çevikliği, yetenekleri geliştirmeye yarayan koşu, atlama, ağırlık kaldırma, atma vb. tek başına yapılan bireysel sporların genel adı" (bkz. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=atletizm>) (Erişim tarihi: 04.07.2022) şeklinde tanımlanmıştır; çalışmamızda genel olarak "atletizm" ve "atlet" kavramlarını kullanmayı tercih etmekle birlikte yeri geldikçe, bu kavramlara göre daha geniş anlama sahip olan ve bunları da kapsayan, "spor" ve "sporcu" kavramlarına da yer vereceğiz. Scanlon'un yaklaşımını benimseyerek "atletizm" ve "atlet" kavramlarını öncelikli ve ağırlıklı olarak kullanmamızın sebebi bu kavramların daha ayırt edici olmaları ve Yunanlıların kendilerinin "ödül için yarışma, ödül yarışması" anlamında kullandıkları "*athlos (aethlos)*" ve bu yarışmalara katılanlar için kullandıkları "*athletēs*" kavramlarının çağrıştırdığı anlamı ve kapsamı daha iyi aksettirmeleridir, bkz. **Scanlon**, s. 9.

¹³ **Mann**, Christian: "Greek Sport and Roman Identity" (Greek Sport), in Scanlon, Thomas F. (ed.), *Sport in the Greek and Roman Worlds*, Vol. 2: Greek athletic Identities and Roman Sports and Spectacle, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 151, s. 159; **Remijsen**, s. 328; *Iustinianus*'un derlemesi *Corpus Iuris Civilis*'in imparator emirnamelerinden oluşan kısmı *Codex*'te de atletizm yarışmalarının *certamen* olarak geçtiği görülmektedir: *C.10.54.1*: "*Athletis ita demum, si per omnem aetatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus vel semel romae seu antiquae graetiae, merito coronati non aemulis corruptis ac redemptis probentur, civilium munerum tribui solet vacatio.*" : "Atletlerin kamusal görevlerden muaf tutulması ancak bütün yaşamları boyunca, biri Roma'da veya Antik Yunanistan'da kazanılmış olmak koşuluyla, kutsal yarışmalarda rakiplerine rüşvet vermeden veya onlardan satın almadan en az üç zafer tacı kazandıklarını ispat etmeleri koşuluyla mümkündür.", Çalışmamızda *Codex*'ten yapılan çevirilerde yararlanılan kaynaklar: **Otto**, Ed. Carl/**Schilling**, Bruno/**Sintenis**, Carl Friedrich Ferdinand: *Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Bd. VI, Verlag von Carl Focke, Leipzig, 1832; **Scott**, S.P.: *The Civil Law, Including The Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, The Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian and The Constitutions of Leo*, vol. XIV, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2001; ilgili eserlerde söz konusu metin *C.10.54.1*'de değil *C.10.53.1*'de yer almaktadır.

¹⁴ **Berger**, Adolf: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia 1953, s. 712; **Remijsen**, s. 328.

¹⁵ Kyle *spectaculum*'un görme, görülecek şey, gösteri, halka açık gösteri veya tiyatro oyunu anlamlarına gelmesinin yanı sıra aynı zamanda oyunların sergilendiği yapılar (örneğin tiyatro ve amfityatro) için de kullanıldığını belirtmektedir, bkz. **Kyle**, Sport, s. 7, ayrıca bkz. **Kyle**, Sport, s. 244 ve **Tahan Orhan**, s. 8; Potter, M.Ö. 1. yüzyılda amfityatroların *spectacula* olarak adlandırıldığını ifade etmektedir, bkz. **Potter**, David Stone: *The Victor's Crown: A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium (Ancient Sport)*, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 197; *spectaculum*'un taşıdığı

formu: *spectacula*) kullanıldığı belirtilmektedir¹⁶. *Spectaculum* kavramı kapsamına Romalıların ilgiyle takip ettikleri vahşi hayvan avı gösterileri (*venationes*) ve arenalarda veya bu amaca uygun hale getirilmiş alanlarda¹⁷ gerçekleştirilen (gösteri amaçlı sözde) deniz savaşları (*naumachiae*) da eklenebilir. Romalıların yaptığı bu kavramsal ayrıma uygun olarak gösteriler genellikle birbirinden ayrı veya aynı anda iki ya da üçü bir arada olacak şekilde düzenlenirdi¹⁸. Ancak nadiren de olsa eğlencelerde bu gösterilerin hepsine birden yer verildiğine rastlanmaktadır¹⁹. Bu gösterilerden atlı savaş arabası yarışları ve tiyatro oyunlarının geçmişi, yukarıda belirtildiği gibi, M.Ö. 6. yüzyıla kadar götürülürken²⁰, ilk gladyatör dövüşünün M.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğinde (M.Ö. 264 yılında)²¹ düzenlendiği genellikle kabul

bir diğer anlam da “oturulacak yer”dir, bkz. **Kabağaç**, Sina/Alova, Erdal: Latince/Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995, s. 562; hatta Dunkle *spectacula*’nın asıl itibarıyla “bir gösteriyi izlemek için oturulacak yerler” anlamına geldiğini belirtmektedir, bkz. **Dunkle**, Roger: *Gladiators: Violence and Spectacle in Ancient Rome* (Gladiators), Routledge, London and New York, 2008, s. 246.

¹⁶ **Remijsen**, s. 328.

¹⁷ Örneğin hem *Iulius Caesar* (M.Ö. 46’da düzenlenen bu gösterinin, eldeki kayıtlara göre, Roma’da suda yapılan ilk gösteri olduğu belirtilmektedir, bkz. **Dodge**, s. 569) hem de *Augustus* (M.Ö. 2), düzenledikleri *naumachia*’lar için yapay göller oluşturmuşlardır. Ayrıca en görkemli *naumachia*’nın imparator *Claudius* döneminde (M.S. 52 yılında) Roma dışındaki doğal bir gölde (*Fucinus Gölünde*) gerçekleştirildiği ve bu destansı savaşta yüz gemide on dokuz bin deniz piyadesi ve kürekçinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bir *naumachia*’ya katılan denizci ve kürekçiler ya mahkûmlar (*damnati*) ya da savaş tutsaklarından olurlardı ve onlardan birbirlerini öldümleri ya da suda boğmaları beklenirdi. Savaşmak zorunda olmadıklarını düşünen mahkûmlar, sallarda bulunan askerler tarafından birbirleriyle vahşi bir muharebeye girişmeye zorlanırlardı, bkz. **Dunkle**, Overview, s. 390; **Dodge**, s. 570.

¹⁸ **Dunkle**, Overview, s. 381; atlı savaş arabası yarışları ve tiyatro gösterilerinin organizasyon bakımından birbirine bağlı oldukları, yılın belli dönemlerinde senede bir defa belirli bir tanrıyı onurlandırmak için bu iki gösterinin bir arada düzenlendiği belirtilmektedir. Her yıl Eylül ayında *Iuppiter* onuruna *ludi Romani*, Kasım ayında *Ceres* onuruna *ludi Plebei* (veya *ludi Ceriales*), Temmuz ayında *Apollo* onuruna *ludi Apollinares* düzenlenirdi, bkz. **Mann**, Christian: *Die Gladiatoren* (Gladiatoren), C. H. Beck, München, 2013, s. 12.

¹⁹ Bu nadir örneklerden biri *Iulius Caesar* tarafından iç savaşlardaki zaferlerini kutlamak için M.Ö. 46 yılında düzenlenen zafer törenleridir. Törenlerde bu oyunların tamamına aynı festivalde yer verilmiştir, bkz. **Suetonius Tranquillus**, *Gaius: De Vita Duodecim Caesarum, Divus Iulius Caesar, 37, 39* (**Suetonius Tranquillus**, *Gaius: On İki Caesar’ın Yaşamı*, Latince’den Çev. Fafo Telatar/Gül Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 21 vd.), ayrıca bkz. **Dunkle**, Overview, s. 381.

²⁰ Bkz. yuk. dn. 9’da anılan eserler.

²¹ **Livius**, *Titus: Periocha, 16* (Latince metin için bkz. <https://www.thelatinlibrary.com/livy/liv.per16.shtml>; metnin İngilizce çevirisi için bkz. <https://www.livius.org/sources/>

edilmektedir. Roma'da geleneksel Yunan tarzında atletizm yarışmalarının ilk olarak ne zaman gerçekleştirilmiş olduğuyla ilgili olarak ise farklı antik kaynaklarda farklı tarihlerin zikredildiği görülmektedir. *Halikarnassos*'lu (Bodrum) *Dionysios*'un *Rhomaïke Arkhaiologia* adlı eserine dayanılarak Roma'da, Yunan atletizm yarışmalarının ilk olarak M.Ö. 217'de *Aulus Postimius* tarafından düzenlendiği ileri sürülmektedir²². Doktrinde Romalı tarihçi *Livius*'un *Ab Urbe Condita* başlıklı eserindeki ifadelerini²³ esas alan ve çoğunluğu teşkil eden yazarlar ise Roma'da Yunan atletizm yarışmalarının ilk olarak M.Ö. 186'da *Marcus Fulvius Nobilior* tarafından düzenlendiğini ileri sürmektedirler²⁴. Cumhuriyet Dönemi'nde (M.Ö. 509-M.Ö. 27)

content/livy/livy-periochae-16-20/#16.1) (Erişim tarihi: 04.07.2022); **Maximus, Valerius: Factorum et Dictorum Memorabilium**, 2, 4, 7 (Latince metin için bkz. https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Valerius_Maximus/2*.html; metnin İngilizce çevirisi için bkz. <http://www.attalus.org/translate/valerius2a.html#c4>) (Erişim tarihi: 04.07.2022); **Friedländer**, Ludwig: *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antonine*, Bd. II, 9. Aufl., Verlag von S. Hirzel, Leipzig, 1920, s. 51; **Wiedemann**, s. 5; **Crowther**, Sport, s. 104; **Zaleski**, s. 592; **Kyle**, Sport, s. 260.

²² Lee, *Halikarnassos*'lu (Bodrum) *Dionysios*'u (*Rhomaïke Arkhaiologia*, 7, 72, 1-3; 7, 73, 1-3) kaynak göstererek Roma'da, Yunan atletizm yarışmalarının ilk olarak M.Ö. 217'de *Aulus Postimius* tarafından düzenlendiğini ileri sürmektedir, bkz. **Lee**, Hugh M.: "Greek Sports in Rome", in Christesen, Paul/ Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 535; **Crowther** da bir makalesinde *Halikarnassos*'lu *Dionysios*'un aynı eserine atıfla Roma'da M.Ö. 186'dan önce de atletizm yarışmalarının görüldüğünü ve ilk atletizm gösterisinin (*Dionysios*'un eserinde bu tarih M.Ö. 499 olarak geçmesine rağmen bunun mümkün olamayacağını ortaya koyarak) M.Ö. 217'de gerçekleştiğini belirtmektedir. Ancak **Crowther**, Romalı tarihçi *Livius*'un Roma'da ilk atletizm yarışmaları için M.Ö. 186 tarihini vermesini, Etrüsklerin uyguladığı şekliyle boks, güreş, koşu gibi atletizm yarışmaları ile Yunan kaynaklı ve *pentathlon*'u da kapsayan daha geleneksel veya eksiksiz atletizm programı arasında bir ayrım yapmasına bağlamaktadır. Buna göre M.Ö. 186'da düzenlenen yarışmalar Roma'daki ilk atletizm yarışmaları değildir, fakat bunlar geleneksel veya eksiksiz Yunan yarışma formatında düzenlenen ilk yarışmalardır, bkz. **Crowther**, Nigel B.: "Greek Games in Republican Rome" (*Greek Games*), *L'antiquité classique*, 52, 1983, s. 269 vd., s. 272; **Mann**, *Halikarnassos*'lu *Dionysios*'un aktardığı rivayetin doğruluğuna şüpheyle yaklaşmaktadır, bkz. **Mann**, *Greek Sport*, s. 163, dn. 44.

²³ **Livius, Titus: Ab Urbe Condita**, 39, 22, 1-2 (Latince metin için bkz. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0174%3Abook%3D39%3Achapter%3D22>; metnin İngilizce çevirisi için bkz. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Liv.+39+22&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0149>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).

²⁴ **Gardiner**, Edward Norman: *Athletics of the Ancient World* (Athletics), Clarendon Press, Oxford, 1930, s. 123; **Harris**, Harold Arthur: *Sport in Greece and Rome*, Cornell University Press, Ithaca, 1972, s. 50; **Scanlon**, s. 43; **Hallett**, s. 68; **Newby**, Zahra: *Greek Athletics in the Roman World, Victory and Virtue*, Oxford University Press,

ilk olarak M.Ö. 186 yılında düzenlenmiş olan yarışmalardan sonra, M.Ö. 167'de *praetor Lucius Anicius*, M.Ö. 80'de *Sulla*, M.Ö. 58'de *Marcus Aemilius Scaurus*, M.Ö. 55'te *Pompeius*, M.Ö. 53 veya 52'de²⁵ *Scribonius Curio*, M.Ö. 46'da *Iulius Caesar* tarafından atletizm yarışmaları düzenlenmiştir²⁶.

İlk İmparatorluk (*Principatus*) Dönemi'nde (M.Ö. 27-M.S. 284), Roma'da özellikle *Augustus*, *Nero* ve *Domitianus* tarafından Yunan tarzı atletizm yarışmalarının düzenlendiği görülmektedir²⁷. *Augustus*, *Actium*'da *Marcus Antonius*'a karşı M.Ö. 31 yılında kazandığı zaferi kutlamak için Yunanistan'ın Kuzeybatı sahilinde *Nikopolis* şehrini kurup orada M.Ö. 28/27'de *Aktia* oyunlarını başlatmıştır²⁸. Yine *Augustus* zamanında M.S. 2 yılından itibaren Napoli'de *Augustus* onuruna dört yılda bir *Sebasta* oyunları²⁹ düzenlenmeye başlamıştı³⁰. Roma'da Olimpiyatlar gibi dört yılda bir

Oxford, 2005, s. 25; **Crowther**, Sport, s. xix, s. 84; **Dunkle**, Overview, s. 391; **Dodge**, s. 566; **Kyle**, Sport, s. 263; **Mann**, Greek Sport, s. 164.

²⁵ Harris, Crowther ve Scanlon, *Scribonius Curio*'nun düzenlemiş olduğu atletizm yarışmalarının M.Ö. 53'te gerçekleştiğini belirtmişlerdir, bkz. **Harris**, s. 50; **Crowther**, Greek Games, s. 272; **Scanlon**, s. 43.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Friedländer**, s. 145 vd.; **Harris**, s. 50; **Crowther**, Greek Games, s. 269 vd.; **Mann**, Greek Sport, s. 164 vd.; **Lee**, s. 535 vd.; Roma'da düzenlenmiş olan Yunan tarzı atletizm yarışmalarının bu ilk örneklerindeki müsabakalarda Roma vatandaşlarından çok Yunan kökenli atletlerin yarıştığı ve sonraki dönemlerde düzenlenen yarışmalara da aynı şekilde Roma vatandaşlarından çok imparatorluğun dört bir yanından atletlerin katıldığı kabul edilmektedir, bkz. **Friedländer**, s. 153; **Gardiner**, Athletics, s. 124-125; **Harris**, s. 51; **Crowther**, Greek Games, s. 272; **Mann**, Greek Sport, s. 165, s. 179; **Remijsen**, s. 129-130, s. 328; Crowther, başka bir eserinde daha ihtiyatlı bir ifadeyle Roma'daki bu ilk atletlerin hepsinin olmasa bile çoğunun Romalı değil Yunanlı olduğunu ifade etmektedir, bkz. **Crowther**, Nigel B.: "Nudity and Morality: Athletics in Italy" (Nudity), *The Classical Journal*, 76(2), 1980/1981, s. 121, dn. 31.

²⁷ **Mann**, Greek Sport, s. 165.

²⁸ **Scanlon**, s. 45 vd.; **Newby**, s. 27; **Lee**, s. 536; **Kyle**, Sport, s. 281; **Remijsen**, s. 35, s. 199.

²⁹ Bu oyunların tam adı "*Italica Romaia Sebasta Isolympica*" yani "*Augustus*'un Olimpik Programa Bağlı Olan İtalya ve Roma Oyunları"dır, bkz. **Scanlon**, s. 355 vd., dn. 18'e ait metin; *Sebastos*, *Augustus*'un Yunancasıdır, bkz. **Kyle**, Sport, s. 281; bu oyunlar *Augustus* onuruna düzenlenmiş olmakla birlikte, burada oyunlar düzenleme fikri bizzat *Augustus*'a ait değildir. *Cassius Dio*'ya göre (55.10.9) Napoli halkı bir depremden sonra şehirlerine mâli açıdan destek olan imparatorlarına şükranlarını sunmak ve onu onurlandırmak istediklerinden ötürü onun şerefine bu oyunları düzenlemişlerdir, bkz. **Remijsen**, s. 199, dn. 10.

³⁰ **Suetonius**, *Augustus*, 18.2, 98.5; **Scanlon**, s. 46; **Newby**, s. 27; **Mann**, Greek Sport, s. 166; **Lee**, s. 536; **Kyle**, Sport, s. 281; Remijsen, *Sebasta* oyunlarının İtalya topraklarında

düzenlenecek olan ve atletizm, müzik ve binicilik dallarını içeren ilk atletizm festivalini M.S. 60 yılında *Nero* başlatmıştı, ancak *Neronia* (veya *Neroneia*) adı verilen bu festival M.S. 65'te yalnızca bir defa daha kutlandı ve *Nero*'nun ölümünden sonra devam ettirilmedi³¹. M.S. 86'dan itibaren *Domitianus* tarafından Roma'nın baş tanrısı *Iuppiter*³² (veya *Iuppiter Capitolinus*) onuruna düzenlenen³³ ve bu nedenle *Domitianus*'un adıyla değil *Capitolia* veya *Agon Capitolinus*³⁴ olarak anılan festival, Roma'daki ilk daimi Yunan atletizm festivaliydi³⁵. Bu festival aynı zamanda tıpkı *Actia* ve *Sebasta* oyunları gibi, Yunan festival döngüsüne (*periodos*)³⁶ dâhil edilerek o dönemdeki en prestijli festivallerden biri olmuştu³⁷. Böylelikle Roma şehri de atletizm yarışmalarının önemli merkezlerinden biri hâline geldi³⁸ ve önemli yarışma noktalarından biri olarak üst düzey atletleri konuk etmeye başladı³⁹. Roma'daki ilk kalıcı stadyum, bu festival için M.S. 86 yılında

düzenlenen Yunan tarzındaki ilk oyunlar (*agones*) olduğunu belirtmektedir, bkz. **Remijsen**, s. 130.

³¹ **Suetonius**, *Nero*, 12.3-4; **Newby**, s. 28; **Crowther**, *Sport*, s. 85; **Mann**, *Greek Sport*, s. 166 vd.; **Lee**, s. 536; **Remijsen**, s. 130.

³² *Iuppiter*: *Zeus* ile özdeşleştirilmiş Roma tanrısı, Roma *pantheon*'unun en eski ve en büyük tanrısıdır. Adı *Zeus* baba, baba tanrı ya da gök tanrı anlamına gelen *Dies-pater*'den (yani *Zeus pater*'den) türetilmiştir, ayrıntılı bilgi için bkz. **Grimmal**, Pierre: *Mitoloji Sözlüğü*, Yunan ve Roma, Çev. Sevgi Tamgüç, Sosyal Yay., İstanbul, 1997, s. 348; **Erhat**, Azra: *Mitoloji Sözlüğü*, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1978, s. 177.

³³ **Suetonius**, *Domitianus*, 4.4.

³⁴ Golden, burada bahsi geçen *Capitolia* ile rivayetlere göre *Romulus* veya *Camillus* tarafından daha önce Roma'da her yıl Ekim ayında düzenlenmiş olup boks müsabakaları ve koşu yarışlarından oluşan *ludi Capitolini*'nin karıştırılmaması gerektiğini savunmaktadır, bkz. **Golden**, Mark: *Sport in the Ancient World from A to Z*, Routledge, London, 2004, s. 131; Telatar/Özaktürk ise M.Ö. 387 yılında *Camillinus* (Golden'ın eserinde geçtiği gibi *Camillus* olması gerekir) tarafından düzenlenmeye başlanan ve sonrasında uzun süre hiç düzenlenmeyen oyunların (*ludi Capitolini*'nin) *Domitianus* tarafından canlandırıldığını, bir anlamda *Suetonius*'un bahsettiği *Capitolia*'nın daha önce düzenlenmiş olan *ludi Capitolini*'nin devamını teşkil ettiğini ileri sürmektedirler, bkz. **Suetonius**, *Domitianus*, 4.4, s. 250, dn. 936.

³⁵ **Crowther**, *Sport*, s. 85; **Golden**, s. 131; **Mann**, *Greek Sport*, s. 167; **Kyle**, *Sport*, s. 316; **Remijsen**, s. 130.

³⁶ *Olympia*, *Pythia*, *Isthmos* ve *Nemea* oyunlarından oluşan Yunan festival döngüsü. Bu oyunlar M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren *periodos* olarak isimlendirilmeye başlanmıştı. *Olympia* oyunları ve *Delphi*'deki *Pythia* oyunları dört yılda bir, *Isthmos* ve *Nemea* oyunları iki yılda bir düzenlenirdi, bkz. **Miller**, s. 111 vd.; **Kyle**, *Sport*, s. 132; **Remijsen**, s. 130

Scanlon, s. 55; **Golden**, s. 131; **Kyle**, *Sport*, s. 316.

³⁸ **Crowther**, *Sport*, s. 85.

³⁹ **Mann**, *Greek Sport*, s. 167; **Remijsen**, s. 130.

Domitianus tarafından yaptırılmıştı⁴⁰. *Domitianus*'un başlattığı *Capitolia* oyunları, *Nero*'nun başlattığı ancak kendisinin ölümünden sonra silinip giden *Neronia*'nın aksine, *Domitianus*'un ölümünden (M.S. 96) sonra yaklaşık M.S. 4. yüzyılın ortalarına kadar varlığını ve önemini korumaya devam etmiştir⁴¹.

II. ROMALILARIN YUNAN ATLETİZM YARIŞMALARINA KARŞI YAKLAŞIMLARINA YÖNELİK FARKLI GÖRÜŞLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Roma hukukunda profesyonel atletlere ilişkin olarak hukukî metinlerde düzenleme konusu edilen husuları ele almadan önce, Roma'da Yunan tarzı atletizm müsabakalarına ne şekilde yaklaşıldığına yönelik farklı görüşlerin ele alınması faydalı olacaktır. Esas olarak antik Yunan dünyasında daha önemli bir rol oynayan⁴² atletizm müsabakalarının İtalya'da ve Roma

⁴⁰ **Crowther**, Sport, s. 85; **Dodge**, s. 567; **Kyle**, Sport, s. 316; günümüzde *Piazza Navona*'da U şeklindeki bu geleneksel Yunan tarzı stadyumun izleri halen seçilebilmektedir, bkz. **Newby**, s. 32; **Crowther**, Sport, s. 85; **Dodge**, s. 567.

⁴¹ **Mann**, Greek Sport, s. 167; **Kyle**, Sport, s. 316; **Remijsen**, s. 145.

⁴² Antik Yunan toplumunda erkek vatandaşların büyük bir kısmı atletizm ile uğraşmışlardır. Antik Yunan dünyasında atletizm eğitim ve yarışmalarının ne kadar yaygın ve önemli olduğunu gösteren örneklerden birisi antik çağın önde gelen filozoflarından olan *Platon*'un da atletizmle uğraştığını hatta geniş göğüslü olması nedeniyle *Platon* isminin kendisine sonradan verildiğini öne süren kaynakların bulunmasıdır. *Platon*'un güreşle ilgilenen ve müsabakalara katılıp şampiyonluklar kazanan bir atlet olduğunu ifade eden antik kaynaklar bulunmakla birlikte farklı kaynaklardaki farklı bilgiler arasındaki çelişkilere dikkat çekilmiştir ve konu oldukça tartışmalıdır. **Gardiner**, *Platon*'un *Delphi*, *Nemea*, *Isthmos* oyunlarındaki güreş müsabakalarında zaferler kazandığını, hatta daha az muhtemel olmakla birlikte, bir Olimpiyat zaferi kazandığının ileri sürüldüğünü ifade etmektedir, bkz. **Gardiner**, Edward Norman: Greek Athletic Sports and Festivals (Sports), MacMillan and Co., London, 1910, s. 128; **Reid**, bir eserinde *Platon*'un *Isthmos* oyunlarına katıldığını belirten kaynağa (*Diogenes Laertius*, III, 4) atıf yaparak onun müsabakalara katılan bir güreşçi olduğunu savunmuşken (bkz. **Reid**, Heather L. : "Wrestling with Socrates" (Wrestling), Sport, Ethics and Philosophy, 4(2), 2010, s. 157, s. 168 (DOI: 10.1080/17511321.2010.486595), (<https://doi.org/10.1080/17511321.2010.486595>) (Erişim tarihi:04.07.2022), önceki tarihli bir eserinde *Platon*'un bir Olimpiyat zaferinin olduğuna veya bir erişkin olarak taç ödüllü oyunlardan herhangi birisinde yarıştığına dair güvenilir bir kanıt bulunmamakla birlikte en azından gençliğinde güreşçi olduğu ve Yunan festival döngüsü içinde yer alan büyük festivallerin birinde yetişkin kategorisinde olmasa bile küçükler (oğlanlar) kategorisinde yarışmış olduğu konusunda çok az ihtilaf olduğunu ifade etmiştir, bkz. **Reid**, Heather L.: "Sport and Moral Education in Plato's Republic" (Sport), Journal of the Philosophy of Sport, 34(2), 2007, s. 173, dn. 8'e ait metin (DOI: 10.1080/00948705.2007.9714719), (<https://doi.org/10.1080/00948705.2007.9714719>) (Erişim tarihi: 04.07.2022); ancak

devletinin batıdaki eyaletlerinde de ilgi çekip çekmediğine ilişkin olarak farklı görüşler vardır. Bu konuyla ilgili önceki yaklaşım, Romalıların, Yunan atletizm yarışmalarını tam anlamıyla takdir ve tasvip edemedikleri, Yunan atletizmiyle ilgilenmedikleri ve bunlara değer vermedikleri yönünde idi⁴³.

Rudolph bu efsanenin antik çağda atletizmle ilgili eserlerden ve *Platon*'un sporla (atletizmle) ilgili pek çok bilgi içeren eserlerinden değil onun ölümünden yaklaşık 500 yıl sonra kaleme alınmış biyografilerden geldiğini belirterek, bu biyografilerdeki bilgilerin doğruluğuna şüpheyle yaklaşmakta ve *Platon*'un *Isthmos*'taki oyunlara katılmadığını ve dolayısıyla zafer kazanmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Rudolph, *Platon*'un gençliğinde güreşle ilgilendiğini kabul etmektedir, bkz. **Rudolph**, Werner: "Zu den Formen des Berufssports zur Zeit der Poliskrise", in Welskopf, Elizabeth Charlotte (ed.), *Hellenische Poleis, Krise-Wandlung-Wirkung*, Bd. III, Akademie Verlag, Berlin, 1974, s. 1475 vd.; Riginos da biyografi yazarlarının yazdıklarına olan ilgiyi arttırmak ve çeşitli ayrıntılar eklemek suretiyle yazdıklarının daha gerçek görünmesini sağlamak amacıyla *Platon*'un yalnızca jimnastik (atletizm-güreş) yaptığı olgusunu (müsabakalara katıldığı, zaferler elde ettiği gibi doğruluğu şüpheli ve kendi hayal güçlerinin ürünü olan) belirli detaylarla süsleyerek bunu biyografisinin sabit bir unsuru hâline getirdiklerini belirtmektedir, bkz. **Riginos**, Alice Swift: *Platonica, The Anecdotes Concerning the Life and Writings of Plato*, E. J. Brill, Leiden, 1976, s. 49 vd.; aynı yönde bkz. **Young**, David C.: *A Brief History of the Olympic Games*, Blackwell, Malden, 2004, s. 81 vd.; *Platon*'un bir erişkin olarak Olimpiyatlarda veya diğer önemli festivallerde yarışıp ödül kazandığını ileri süren ifadelerin doğruluğu tartışmalı olmakla birlikte onun güreşle ilgilenmiş bir atlet olduğu genellikle kabul edilmektedir, bkz. **Rudolph**, s. 1476; **Kyle**, Donald G.: *Athletics in Ancient Athens (Athletics)*, E. J. Brill, Leiden, 1993, s. 115, s. 137; **Scanlon**, s. 205; **Reid**, Sport, s. 162; *Platon*'un güreşle ilgilenmiş bir atlet olduğu konusunda bir tereddüt olmamakla birlikte isminin takma isim mi olduğu asıl ismi mi olduğu ve anlamı konusunda da tartışmalar vardır. Bir rivayete göre (*Diogenes Laertius, III, 4*) *Platon*'un jimnastik hocası olan güreşçi *Ariston*, asıl ismi *Aristocles* olan filozofa geniş göğüslü olduğu için *Platon* ismini vermiştir (**Notopoulos**, James A.: "The Name of Plato", *Classical Philology*, 34(2), 1939, s. 135; **Riginos**, s. 36; **Gökberk**, Macit: *Felsefe Tarihi*, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 53). *Notopoulos*, *Platon*'un asıl isminin *Aristocles* olmadığını, *Platon* isminin doğuştan konmuş ve zaten o dönemde yaygın bir isim olup sonradan ünlü filozofun fiziksel özelliklerine göre verilmiş bir takma isim olmadığını ileri sürmektedir, bkz. **Notopoulos**, s. 141 vd.; aynı yönde bkz. **Riginos**, s. 37 vd.; karşı görüşteki Sedley ise filozofun gerçekten *Aristocles* olan ismini *Platon* olarak değiştirdiğini kabul etmektedir, bkz. **Sedley**, David: *Plato's Cratylus*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 21, dn. 49 (<https://assets.cambridge.org/052158/4922/sample/0521584922ws.pdf>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).

⁴³ Bkz. **Gardiner**, *Athletics*, s. 117, s. 124; Harris, Yunan atletizminin gladyatör dövüşleri ve atlı savaş arabası yarışlarının aksine hiçbir zaman batı Roma dünyasındaki toplumsal düzenin önemli bir parçası olmadığını ve eğitimli ve üst sınıftan olan Romalıların, geçimlerini atletizmden sağlayan profesyonel atletler hakkında olumsuz düşüncelerinin olduğunu ileri sürmektedir, bkz. **Harris**, s. 50, s. 73; Crowther da tıpkı Harris gibi, Yunan atletizminin Roma'da hiçbir zaman antik Yunan'da olduğu kadar popüler olmadığını, atletizm yarışmalarının, gladyatör dövüşleri ve atlı savaş arabası yarışları kadar

Bu görüşün dayandığı temel gerekçenin, seçkin Romalı yazarların atletizme karşı kullanmış oldukları düşmanca ifadeler olduğu belirtilmektedir⁴⁴. Seçkin Romalılar için Helenizm belli durumlarda kabul edilebilir görülürken ve özünde sakıncalı bulunmazken, haddinden fazla ve uygunsuz Helenizm ise tasvip edilmiyordu⁴⁵. Yunan atletizminin Roma gösteri kültüründe giderek yerini sağlamaştıran bir demirbaş hâline gelmesi, pek çok yazar tarafından ölçüsüz, uygunsuz ve ahlâki açıdan tehlikeli bir Helenizm biçimi olarak nitelendirilmekteydi⁴⁶. Yunan tarzı atletizm yarışmalarına hazırlanan ve yarışmalara katılan atletler, antrenmanlarını çıplak yaptıkları gibi müsabakalarda da tamamen çıplak olarak mücadele ederlerdi⁴⁷. Muhtemelen Romalıların Yunan atletizmindeki çıplaklığa karşı duyduğu tepki nedeniyle, *Halikarnassos*'lu *Dionysios*'un *Rhomaïke Arkhaiologia* adlı eserinde (7, 72, 2) belirttiğine göre, yaklaşık M.Ö. 1. yüzyıla kadar Roma'da atletler bellerini ve cinsel organlarını örterek yarışmışlardır⁴⁸. Ancak *Augustus* döneminden (M.Ö. 27-M.S. 14) itibaren antik Yunan'da olduğu gibi Roma'da da atletlerin çıplak olarak yarıştığı savunulmaktadır⁴⁹. *Augustus* döneminden önce

ilgi çekmediğini savunmaktadır, bkz. **Crowther**, Sport, s. 86; ancak Crowther söz konusu görüşe yer verdiği eserinden daha önce yazmış olduğu bir makalesinde *Plutarkhos*, (Genç) *Plinius* ve *Tacitus* gibi yazarların eleştirilerine rağmen Yunan oyunlarının (atletizminin), sayıları gittikçe artmış olan oyunların ve atletizmle ilgili kitabelerin de gösterdiği gibi, Roma hayatının daimi ve popüler bir unsuru olduğunu savunmuştur, bkz. **Crowther**, Nudity, s. 123; Wacke, atletizm yarışmalarının Roma'da ve imparatorluğun batıdaki eyaletlerinde "konuk oyuncu" olmanın ötesine geçemeyip daha az ilgi çektiğini ve hiçbir zaman tam anlamıyla benimsenmediğini ileri sürmektedir. Yazar, Roma halkının atletizme olan ilgisinin zamanla artmış olduğunu kabul etmekle ve imparatorların atletizmi teşvik ettiklerini de belirtmekle birlikte, kazananlar listelerindeki atletlerin neredeyse hepsinin Yunan veya Anadolu kökenli olmalarını bu iddiasına dayanak olarak göstermektedir, bkz. **Wacke**, Andreas: Athleten als Darlehensnehmer nach römischem Recht, *Studia et Documenta Historiae et Iuris (SDHI)*, 44, 1978, s. 440, dn. 9; ayrıca bkz. **Young**, s. 3.

⁴⁴ **Newby**, s. 38; **Mann**, Greek Sport, s. 172.

⁴⁵ **Newby**, s. 3; **Mammel**, Kathryn: "Ancient Critics of Roman Spectacle and Sport", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 607.

⁴⁶ **Mammel**, s. 607.

⁴⁷ **Miller**, s. 11; **Crowther**, Sport, s. 58.

⁴⁸ **Crowther**, Nudity, s. 120; **Hallett**, s. 68; **Lee**, s. 535; **Kyle**, Sport, s. 262, s. 263; **Remijsen**, s. 275.

⁴⁹ *Augustus* döneminde kadınların gladyatör dövüşlerini izlemeleri serbestken atletizm yarışmalarını izlemelerinin onun döneminden itibaren yasaklandığı, bunun da atletlerin onun döneminde (ve sonrasında) çıplak olarak yarışmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir, bkz. **Crowther**, Nudity, s. 122; **Hallett**, s. 69; **Lee**, s. 536; Tahan Orhan ise herhangi bir dönem ayrımı yapmaksızın ve bu konuda farklı görüşler olduğunu göz ardı

Cicero, bu dönemin sonrasında ise Genç *Plinius (Epistulae, 4, 22, 3; 7)*⁵⁰ ve *Tacitus (Annales, XIV, 20)*⁵¹ gibi önde gelen Romalı yazarlar, Yunan atletizminde çırılçıplak antrenman yapılıp yarışılmasını, atletizmin (Yunan vatandaşları arasında olağan kabul edilen) oğlancılığı⁵² (pederastiyi) teşvik ettiği şeklinde yorumlamışlardır⁵³. Örneğin *Cicero*, Romalı şair *Ennius*'un (M.Ö.

etmek suretiyle Roma'da "katılımcıların giyinik olması kuralının getirilmiş" olduğunu savunmaktadır, bkz. **Tahan Orhan**, s. 18.

⁵⁰ **Plinius Caecilius Secundus, Gaius: Epistulae, 4, 22, 3:** "Yargıçlara kararları sorulduğunda, içlerinde metaneti ve dürüstlüğü ile en üstün seviyede bir adam olan (kendisinden daha iradeli/kararlı ve dürüstünü bulmanın zor olduğu) *Iunius Mauricus*, Vienna'daki oyunların yinelenmemesi gerektiğine hükmetti ve sözlerine şunu ekledi: "Bu oyunların Roma'da iptal edilmesini isterdim.""; *4, 22, 7:* "... (Vienna'daki) Bu oyunların, tıpkı bizim Roma'daki oyunların herkesin ahlâkını bozduğu gibi, Vienna halkının ahlâkını bozduğu gerekçesiyle, kaldırılmasına karar verildi. Fakat şu da var ki, Vienna ile ilgili sorunlar en fazla orayla sınırlı kalır; hâlbuki Roma'daki sorunlar her yere sirayet edebilir..." (metnin çevirisinde temel olarak **Plinius Caecilius Secundus, Gaius: Genç Plinius'un Mektupları, Epistulae (I-IV)**, Latince'den Çev. Levent Keskin, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018, s. 162-163'teki çeviri esas alınmış olmakla birlikte ilgili çeviride değişiklikler yapılmıştır); Keskin, çevirisinde metinde geçen *Vienna* kentinin günümüzde Avusturya'nın başkenti olan Viyana olduğunu belirtmiş olsa da (s. 161, dn. 1) söz konusu kent Viyana değil günümüzde Fransa'nın güneyinde yer alan Vienne şehridir, bkz. (<http://www.attalus.org/old/pliny4.html#22>) (Erişim Tarihi: 04.07.2022), Web sayfasındaki İngilizce çevirinin dayanağı olan kaynak: The Letters of the Younger Pliny. Translated, with an introductory essay, by J.B. Firth (1900).

⁵¹ **Tacitus, Publius Cornelius: Annales, XIV, 20** (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D14%3Achapter%3D20>) (Erişim Tarihi:04.07.2022). Web sayfasındaki İngilizce çevirinin dayanağı olan kaynak: Complete Works of Tacitus, Tacitus (Publius Cornelius), Çev. Alfred John Church/William Jackson Brodribb/Sara Bryant, edited for Perseus, New York reprinted 1942.

⁵² Hallett, Helenistik dünyada çok yaygın şekilde görülen doğuştan özgür olan erkekler arasındaki Yunanlılara özgü romantik eşcinsel ilişkilerin Romalılar için her zaman yabancı ve temelde Romalılara ait olmayan bir olgu olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Hallett, antik Yunan'daki bu gibi ilişkiler için "eşcinsellik" (*homosexuality*) yerine "oğlancılık" (*pederasty*) terimini kullanmanın daha uygun olduğunu, zira bu gibi durumlarda hemen hemen her zaman yetişkin ve yaşça daha büyük bir erkekle genç bir ergen oğlan arasında kurulan ilişkilerin söz konusu olduğunu vurgulamaktadır, bkz. **Hallett**, s. 73; konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Williams**, Craig A.: Roman Homosexuality, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2010, s. 67 vd.; **Larson**, Jennifer: Greek and Roman Sexualities, A Sourcebook, Bloomsbury Publishing, London, New York, 2012, s. 107 vd.; **Skinner**, Marilyn B.: Sexuality in Greek and Roman Culture, Second Edition, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 13 vd.; **Sartre**, Maurice: "Antik Yunan'da Eşcinsellik", Duby, Georges (Der.), Batı'da Aşk ve Cinsellik içinde, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 59 vd.

⁵³ **Hallett**, s. 70 vd.; **Newby**, s. 40; **Mammel**, s. 607; **Mann**, Greek Sport, s. 170, s. 175; **Fisher**, Nick: "Athletics and Sexuality", in Hubbard, Thomas K. (ed.), A Companion to

239-169) “vatandaşların içinde (çırılçıplak) soyunmak (bütün) ahlâksızlıkların başıdır” (“*Bene ergo Ennius: ‘Flagiti principium est nudare inter civis corpora’*”) sözüne atıfla atletizmi doğrudan oğlancılıkla ilişkilendirmektedir (Cicero, *Tusculanae Disputationes*, 4, 33, 70)⁵⁴. Cicero’nun zikredilen metninde geçen ve “ahlâksızlık” olarak çevrilebilecek “*flagitium*” terimi ile erkekler arasındaki cinsel ilişkinin kastedildiği belirtilmektedir⁵⁵. Yunan atletizmi ile oğlancılık (pederasti) arasında doğrudan bir bağ olduğunu düşünen Cicero ve anılan diğer yazarlar, bu sebebe dayanarak Yunan atletizmini geleneksel Roma değerleriyle bağdaşması mümkün olmayan ahlâki yozlaşmanın bir sembolü olarak görmüşlerdir⁵⁶. Yunan atletizminin en az feminenlik, açgözlülük ve sefâhat kadar yüz kızartıcı olduğunu ifade ederek efemine ve ahlâka aykırı olmasının yanı sıra kimseye bir yararının da olmadığı yolunda eleştiriler getirmişlerdir⁵⁷. Romalı yazarların ifadelerine bakıldığında, çırılçıplak antrenman yapıp yarışmanın ve bunun sonucu olarak görülen oğlancılığın (pederastinin) ahlâki bir yozlaşma olarak kabul edilmesi Romalı yazarların Yunan atletizm yarışmalarına karşı çıkmalarının temel sebeplerinden biri olarak görünmektedir⁵⁸.

Ancak doktrinde haklı olarak Romalı yazarların bu yaklaşımlarından bütün Romalıların atletizme düşman oldukları anlamının çıkarılamayacağı ileri sürülmektedir⁵⁹. Örneğin Crowther çıplaklığın, Romalı entelektüeller için olmasa da ortalama vatandaş için daha kabul edilebilir hâle gelmesinden sonra, Yunan atletizminin de Romalıların yaşamının daha kabul edilebilir ve câzip bir unsuru hâline geldiğini ifade etmektedir⁶⁰. Kuşkusuz ki atletizme

Greek and Roman Sexualities, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 252; **Remijsen**, s. 268.

⁵⁴ Cicero’s *Tusculan Disputations*, translated with an Introduction and Notes by Andrew P. Peabody, Boston: Little, Brown and Company, 1886, s. 242; **Scanlon**, s. 211; **Hallett**, s. 71, s. 75; **Reid**, Heather L.: “*Plato’s Gymnasium*” (*Gymnasium*), *Sport, Ethics and Philosophy*, 4(2), 2010, s. 176, DOI: 10.1080/17511321.2010.486597, (<https://doi.org/10.1080/17511321.2010.486597>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).

⁵⁵ **Hallett**, s. 71.

⁵⁶ **Hallett**, s. 71; **Newby**, s. 40; **Mammel**, s. 607; **Remijsen**, s. 275.

⁵⁷ **Lee**, s. 540; **Fisher**, s. 252.

⁵⁸ **Hallett**, s. 71; **Newby**, s. 40; **Dunkle**, *Overview*, s. 391; **Mammel**, s. 607; **Kyle**, *Sport*, s. 262; **Mann**, *Greek Sport*, s. 151, s. 170, s. 175; **Remijsen**, s. 275; Romalı entelektüel ve filozoflar ve *Galenos* gibi hekimler tarafından, atletizmin ve aşırı atletizm antrenmanı yapmanın zihin, ruh ve vücut üzerinde olumsuz etkileri olduğu gibi farklı mülâhazalarla da Yunan atletizminin eleştirildiği görülmektedir, bu konuda bkz. **Friedländer**, s. 150 vd.; **Newby**, s. 43 vd.; **Mammel**, s. 607 vd.

⁵⁹ **Newby**, s. 44.

⁶⁰ **Crowther**, *Nudity*, s. 119; aynı yönde bkz. **Kyle**, *Sport*, s. 262.

karşı eleştiriler yöneltilmiştir. Fakat pek çok durumda bu eleştiriler Yunan kültürünün istilasının, Roma kimlik ve ahlâkını ne derecede zayıflattığı endişesinin retorik bir üslupla ifadesi olarak kabul edilebilir⁶¹. Romalıların bu yöndeki endişe ve çekincelerini haksız çıkaracak biçimde, Yunan atletizminin ahlâkî ve sosyal yozlaşmaya yol açtığını gösteren hiçbir kanıt olmamasına rağmen, Romalılık ve Yunanlılığın karşıt olarak nitelendirildiği edebî basmakalıp ifadelerin (*topoi*) Roma yazımını istila ettiği savunulmaktadır⁶². Roma edebî metinlerinde yer alan ve Romalılık ile Yunanlılığın karşıt olarak nitelendirildiği bu karşıtlıklar ağı içinde yer verilen diğer karşıtlıklar Yunan feminenliği ve çıplaklığına karşı Roma *virtus*'u ("erkeklik"⁶³ veya mertlik, yiğitlik, cesaret, savaşma azmi⁶⁴), Yunan atletizmine karşı Roma'nın askerî eğitimi, Yunanlıların sefâhat düşkünlüğüne karşı Romalıların sadelik tutkusu, Yunanlıların lüks düşkünlüğüne karşı Romalıların pratik faydacı yaklaşımları şeklinde karşımıza çıkmaktadır⁶⁵.

Yalnızca üst sınıf mensubu yazarların itirazlarını göz önünde bulundurmak suretiyle, toplumun üst tabakasına mensup diğer bütün kesimlerin de seçkin yazarlar gibi bu gösterilere ilgisiz ve düşmanca yaklaştıkları sonucuna varılmamalıdır. Aksine, imparatorların atletizm festivallerini destekleyerek

⁶¹ **Newby**, s. 44; Kyle da Romalıların Yunan atletizmine karşı sözde tiksintilerinin, retorik üslupla kaleme alınmış bazı edebî kaynaklara dayandırıldığını savunmaktadır, bkz. **Kyle**, Sport, s. 316; Remijsen, İmparatorluk Dönemi'nde Batı'da bu eleştirilerin sona erdiğini belirtmektedir, bkz. **Remijsen**, s. 275; bu eleştirileri yöneltenlerden Genç *Plinius* (M.S. 61/62-113/114) ve *Tacitus*'un (yak. M.S. 55-117) İlk İmparatorluk (*Principatus*) Dönemi'nde yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda Remijsen'in Yunan atletizmine yönelik eleştirilerin İmparatorluk Dönemi'nde ("*imperial period*") sona erdiğini ifade etmesi isabetli olmamıştır. Buna karşın burada İmparatorluk Dönemi ile kastedilen Son İmparatorluk Dönemi (M.S. 284-M.S.476/1453) ise bunun ayrıca belirtilmesi murat edilenin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilirdi.

⁶² **Mammel**, s. 608.

⁶³ Latince "adam, erkek" anlamındaki "*vir*" kelimesinden türetilmiş olan "*virtus*", genellikle askeri meziyetlerle ilişkilendirilmekte ve "gerçek bir erkek" olmaya işaret etmekle birlikte yalnızca erkek olarak doğmuş olmak "*virtus*"u haiz olmaya yetmemektedir. Romalılar bir insanın, erkek olarak doğmuş olsa bile, *virtus*'u gayret ve öz disiplin ile bizzat elde etmesi gereken bir meziyet olarak değerlendirmekteydiler. Roma toplumunda *virtus*'a atfedilen bu özellik sebebiyle yalnızca erkeklerin değil yeterince irade ve çaba sergileyen bir kadının da *virtus* sahibi olarak nitelendirilebileceği kabul edilmekteydi, bkz. **Skinner**, s. 270 vd.

⁶⁴ *Virtus*'un karşılığı olarak "cesaret" ve "savaşma azmi" ifadelerinin kullanımı için bkz. **Sayın**, Baha Yiğit: Roma'da Köle ve Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 86, dn. 393.

⁶⁵ İlgili metinler ve bu yöndeki açıklamalar için bkz. **Mann**, Greek Sport, s. 172; **Mammel**, s. 608.

atletizmin gelişimi sürecine dâhil olmalarıyla birlikte, Roma toplumunun senatör ve atlı (*equites*) sınıfları, en az toplumun diğer sınıfları kadar Yunan atletizm kültürünün benimsenmesinde rol almış gibi görünmektedirler. Ayrıca, soylu Romalılar arasında Yunan atletizm yarışmalarına karşı olan düşmanca tutumun, halk önünde yarışmalara çıplak olarak katılmak bakımından sürmekle birlikte özel hamamlarda veya bunun için ayrılmış mekânlarda çıplak olarak egzersiz yapmanın zamanla yaygınlaştığı belirtilmektedir⁶⁶. İlk İmparatorluk (*Principatus*) Dönemi'nde (M.Ö. 27-M.S. 284), özellikle ortalama vatandaşın da hamamlarda çıplak olarak yapılan Yunan atletizmine katılmaya başlamasıyla birlikte, çıplaklığa karşı olan önyargının ortadan kalktığı ve bu sayede Yunan atletizmine karşı olan önyargının da önemli ölçüde azaldığı savunulmaktadır⁶⁷. Ancak doktrinde Romalıların halka açık hamamlarda çırılçıplak olarak yıkanmayı zamanla kabul etmiş olmalarına karşın çıplak olarak egzersiz yapıp yapmadıklarının tartışmalı olduğunu savunanlar da bulunmaktadır⁶⁸. Romalıların çıplak olarak egzersiz yapıp yapmadıklarına ilişkin farklı görüşler bulunmakla birlikte, Yunan atletizm oyunlarının Roma'da da popüler olduğunu savunanların görüşlerini dayandırdıkları tek gerekçe Romalıların çıplak olarak egzersiz yapmayı zamanla benimsemiş olup olmadıkları değildir, bu yönde ileri sürülen başka gerekçeler de bulunmaktadır. Örneğin İmparator *Domitianus* tarafından düzenlenen ve *Capitolia* veya *Agon Capitolinus* olarak anılan Roma'daki ilk daimi Yunan atletizm festivali ve bu festival için inşa edilmiş olan yapılar (*Domitianus*'un M.S. 86 yılında Roma'da yaptırdığı ilk kalıcı *stadium*) Yunan atletizminin Roma'da taşıdığı öneme işaret eden önemli deliller olarak gösterilmektedir⁶⁹. Atletler loncası (*synodos*) tarafından Roma'da bu lonca için bir bina inşa edilmiş olması ve atletler loncasının merkezinin Roma'da bulunması da Roma'da Yunan atletizminin taşıdığı öneme işaret eden bir başka gelişmedir⁷⁰. Ayrıca Yunan atletizminin Romalı yazarların tamamı tarafından reddedilmesi, atletizm müsabakalarının Roma'da karşı çıkılmadan ve tutarlı bir şekilde varlığını sürdürmesi ile tezat teşkil etmektedir⁷¹. Bunun yanı sıra seçkin yazarların Yunan atletizmine karşı bu düşmanca yaklaşımlarının, atletizmin popüler olduğunun ve halk arasında git-tikçe daha fazla kabul gördüğünün işareti olabileceği de gözden kaçırılma-

⁶⁶ Newby, s. 44.

⁶⁷ Crowther, Nudity, s. 123; Kyle, Sport, s. 262.

⁶⁸ Hallett, s. 78, s. 80; Lee, s. 539.

⁶⁹ Lee, s. 534.

⁷⁰ Lee, s. 538.

⁷¹ Mann, Greek Sport, s. 151.

malıdır⁷². Bu konuda dikkat çeken diğer bir nokta, Romalı yazarların da tıpkı Yunanlı yazarlar gibi sözde hor gördükleri ve uzak durdukları oyunlar hakkında oldukça bilgi sahibi olmalarıdır⁷³. Bu olgu da atletizm yarışmalarının Roma’da ne derece popüler olduğunun bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Günümüzde Romalıların Yunan atletizmine değer vermedikleri görüşünü savunanlar azınlıkta kalmış ve güncel çalışmaların eski görüşün dayanaklarını sarstığını ileri sürenlerin yaklaşımları doktrine hâkim olmaya başlamıştır. Daha isabetli olduğunu düşündüğümüz bu yeni eğilimi destekleyen yazarlar, Romalıların Yunan tarzındaki atletizm yarışmalarını zamanla benimsediklerini ve bu yarışmalara âşinâlıklarının arttığını, yarışmaların Roma’da da popüler olduğunu belirtmektedirler⁷⁴. Ayrıca Roma imparator-

⁷² **Newby**, s. 45, s. 144; **Lee**, s. 540; **Kyle**, Sport, s. 316.

⁷³ **Kyle**, Sport, s. 297; **Cicero**’nun atletlerin beslenme biçimi ve oğlancılıkla (pederastiyle) ilgili eleştiriler getirmesine rağmen, Yunan atletizmi hakkında bilgi sahibi olduğu ve Yunan atletizmini takdire şayan bulduğu belirtilmektedir, bkz. **Kyle**, Sport, s. 325, dn. 33’e ait metin.

⁷⁴ **Crowther**, Nudity, s. 123; **Weiler**, Ingomar: “Recent Trends in the Study of Greek Sport”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 118; Cornell’e göre Roma toplumunun atletizme hiçbir ilgi duymadığını kabul etmek yanıltıcı olabilir ve oyunlarda gerçekleştirilen Yunan tarzı atletizm yarışmalarının da popüler olduğu söylenebilir, bkz. **Cornell**, Tim J.: “On War and Games in the Ancient World”, in Barney, Robert Knight/Martyn, Scott G./Wamsley, Kevin B. (ed.), *Sixth International Symposium for Olympic Research 2002*, University of Western Ontario, London, Ontario, 2002, s. 35; **Newby**, s. 2, s. 37, s. 44, s. 45, s. 88; ancak Newby, Batı Roma’da Yunan atletizminin ağırlıklı olarak eğlence dünyasının bir parçası ve son derece popüler olduğunu vurgulamakla birlikte Yunanlılarda olduğunun aksine hiçbir zaman Romalı kimliğinin çok önemli bir unsuru olmadığını da belirtmektedir, bkz. **Newby**, s. 143; Potter, atletler loncasının imtiyazlarını ortaya koyan belgelere dayanarak, Yunan atletizminin Roma imparatorluğu tarafından değersiz ve ikinci sınıf olarak görülmediğini savunmaktadır, bkz. **Potter**, David Stone: “Spectacles” (Spectacles), in Potter, David S. (ed.), *A Companion to the Roman Empire*, Blackwell, Malden, 2006, s. 396; **Jakab**’a göre, Genç **Plinius**’un imparator **Traianus**’a yazdığı bir mektup, Yunan atletizm yarışmalarının tüm imparatorlukta çok popüler olduğunu göstermektedir, bkz. **Jakab**, **Éva**: “Geld und Sport, Rezeption griechischer *Topoi* in der römischen Jurisprudenz”, *Revue Internationale de Droits de l’Antiquité (RIDA)*, Tome LIX, 2012, s. 94; **Mammel**, Yunan atletizminin Roma’da M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren giderek benimsenip kabul gördüğünü ancak Romalıların gösteri kültürünün daimi bir unsuru olmasının M.S. 1. yüzyılın ortalarını bulduğunu belirtmektedir, bkz. **Mammel**, s. 607; **Lee**, gladyatör dövüşleri ve atlı savaş arabası yarışlarının yanı sıra Yunan atletizm yarışmalarının da, başlangıçta sadece gösteriler şeklinde olsa bile, sonraları daimi festivallerin önemli bir parçası olarak kendine yer bulduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte **Lee**, Romalıların Yunan atletizmini tam anlamıyla benimsemediklerini de kabul etmektedir, bkz. **Lee**, s.

larının da Yunan atletizmine olumlu yaklaştığını savunmaktadırlar⁷⁵. Bu görüşü savunanların ileri sürdükleri dayanaklar Yunan atletizminin sadece Roma İmparatorluğu'nun doğusundaki eyaletlerde değil Roma'da ve batıdaki eyaletlerde de popüler olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte atletizmin kazandığı bu popülerlik, Romalıların yarışmalara atlet olarak katılıp mücadele etmeleri açısından değil daha çok yarışmaları seyirci olarak dışarıdan izlemeleri açısından söz konusu olmuştur. Romalıların halk önünde sahneye çıkmak veya yarışmak gibi faaliyetlere karşı takınmış oldukları genel olumsuz tutum⁷⁶ göz önünde bulundurulduğunda bu sonuç olağan karşılanmalıdır. Yunan atletizminde çıplak olarak yarışılması ve Romalılar için bunun kabul edilemez görülmesi de atletizm yarışmalarına katılımı engelleyen diğer bir unsur olarak nitelendirilebilir. Buna rağmen bu durum Yunan atletizminin halk arasında, yarışmalara katılmak açısından olmayıp onları izlemek açısından olsa bile, popüler olduğu gerçeğini değiştirmektedir. Ancak Yunan atletizmine Roma'da değer verilmediği görüşünü reddedip, onun zamanla rağbet görüp yaygınlık kazandığını savunan yazarlar dahi Yunan atletizm yarışmalarının Roma'da hiçbir zaman atlı savaş arabası

537, s. 539, s. 540; Kyle, Yunan atletizminin hiçbir zaman atlı savaş arabası yarışları veya arenadaki kanlı mücadeleler kadar popüler olmadığını belirtmekle birlikte Romalıların atletizm müsabakalarına en az arenadaki gösteriler kadar kıymet verdiklerini vurgulamaktadır. Ayrıca Romalılar ilk dönemlerde tereddüt etmiş olsalar bile Yunan sporunun sonraları Roma'da kabul gördüğünü ve İmparatorluk Dönemi'nde kurumsallaştığını belirtmektedir, bkz. **Kyle**, Sport, s. 17, s. 316, s. 347; Remijsen de Roma'da İmparatorluk Dönemi'nde Yunan tarzındaki atletizm yarışmalarının zamanla takdir edildiğini, doğudan gelen ünlü Yunan atletlerin varlığının Roma halkı için atletizmin popülerliğini arttırdığını ifade etmektedir, bkz. **Remijsen**, s. 130 vd.

⁷⁵ **Newby**, s. 4; **Weiler**, s. 118; Lee, zafer kazanmış komutanların Yunan atletizm gösterileri sergilettiklerini, imparatorların *Caesar* ve *Augustus* örneklerini takip etmek suretiyle Yunan atletizm yarışmalarını desteklediklerini ve teşvik ettiklerini, *Nero* ve *Domitianus*'un Yunan atletizm festivalleri düzenlediklerini ve buna yönelik yapılar inşa ettirdiklerini belirtmektedir, bkz. **Lee**, s. 534, s. 536, s. 540; ayrıca bkz. **Christesen**, Paul/**Kyle**, Donald G.: "General Introduction", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 13; Pleket, Roma imparatorlarının Yunan tarzı atletizm yarışmalarına ve kazananlar için verilen ödüllere karşı genel olarak ilgiyle ve olumlu yaklaştıklarını ifade etmektedir, **Pleket**, Sport, s. 365; Kyle da imparatorluğun, hem Roma'da hem de doğu eyaletlerinde yoğun atletizm yarışmaları programına destek verdiğini savunmaktadır, bkz. **Kyle**, Sport, s. 314; aynı yönde bkz. **Fisher**, s. 252; **Remijsen**, s. 199 vd.

⁷⁶ **Greenidge**, A.H.J.: *Infamia, Its Place in Roman Public and Private Law*, Oxford 1894, s. 67 vd., s. 124; **Cornell**, s. 31; **Türkoğlu Özdemir**, Gökçe: *Roma Hukukunda Infamia (Şerefsizlik) (Infamia)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 154; **Remijsen**, s. 324, s. 328.

yarışları ve gladyatör dövüşleri kadar popüler olmadığını ve Romalılarca tam anlamıyla benimsenmediğini de vurgulamaktadırlar⁷⁷. Sonuç olarak Yunan tarzı atletizm yarışmalarının, doktrinde eskiden egemen olan görüşün aksine, Roma'da da belirli bir dereceye kadar kabul gördüğü ve popülerlik kazandığı açık olmakla birlikte bu popülerliğin hiçbir zaman atlı savaş arabası yarışları veya gladyatör dövüşlerinin ulaştığı popülerlik derecesinde olmadığı söylenebilecektir.

III. PROFESYONEL BİR ATLETE ÖDÜNÇ VERİLMESİNE İLİŞKİN OLARAK *DIGESTA*'DA⁷⁸ YER ALAN METİNLER VE PROFESYONEL ATLETİN YARIŞMAYA KATILMASININ ÖDÜNÇ VEREN TARAFINDAN ENGELLENMESİ DURUMU

Roma'da Yunan tarzı atletizm yarışmalarının atlı savaş arabası yarışları veya gladyatör dövüşleri ölçüsünde olmasa bile belirli bir dereceye kadar benimsenip kabul gördüğüne değinmiştik. Profesyonel atletlere ilişkin bazı hususlara hukukî metinlerde de yer verilmiştir ve bu da Yunan atletizminin Roma'da zamanla kabul görmüş olmasının hukuk alanındaki bir yansıması olarak değerlendirilebilir. *Iustinianus*'un hazırlatmış olduğu büyük hukuk derlemesi *Corpus Iuris Civilis*'in⁷⁹ Klâsik Dönem hukukçularının metinlerinden alınmış parçalardan oluşan *Digesta* ve imparator emirnamelerinden oluşan *Codex*⁸⁰ adlı bölümlerinde profesyonel atletlerin durumunu ele alan metinler bulunmaktadır⁸¹. Bu metinlerden *Quintus Cervidius Scaevola*'ya⁸²

⁷⁷ Hallett, s. 70-71; Newby, s. 143; Crowther, Sport, s. 86; Kyle, Sport, s. 316; Lee, s. 539.

⁷⁸ Bkz. yuk. dn. 2.

⁷⁹ Bkz. yuk. dn. 1.

⁸⁰ Bkz. yuk. dn. 3.

⁸¹ D.4.2.23.2 (*Ulpianus 4 opin.*); D. 22.2.5.pr.-1 (*Scaevola 6 resp.*); D.42.1.40 (*Papinianus 10 resp.*); C.8.16.5 (*Imperator Alexander Severus Septimio*).

⁸² *Quintus Cervidius Scaevola*: Marcus Aurelius döneminde yaşamış hukukçu. Paulus'un hocası (Umur'a göre "talebesi"), kırk kitaplık *Digesta*'sı (Bütün ilkeleri ile birlikte özel hukuku ve ceza hukukunu içine alan, geniş çaptaki hukuk eseri, bkz. Umur (Lügat), s. 58), şerhleri, öğrencilerin sordukları sorulara veya inceledikleri meselelere ilişkin cevaplar içeren eseri (*Quaestiones*'i), kendisine sorulan hukukî meselelere verdiği cevaplardan oluşan eseri (*Responsa*'sı) bulunan çok orijinal fikirli Klâsik Dönem Roma hukukçusu, bkz. Umur, Lügat, s. 191; Umur, *Quintus Cervidius Scaevola*'nın ünlü hukukçu Paulus'un öğrencisi (talebesi) olduğunu belirtmektedir (bkz. Umur, Lügat, s. 191), fakat *Quintus Cervidius Scaevola*'nın, Paulus'un öğrencisi değil hocası olduğu kabul edilmektedir, bu konuda bkz. Krüger, Paul: Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts, 2. Aufl., Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig

ait bir eserden alınmış olan *D.22.2.5.pr.*de profesyonel bir atlete yarışmalara hazırlanıp katılabilmesi için ödünç verilmesi ve atletin aldığı ödünçü geri ödeme yükümlülüğünün de yalnızca yarışmada zafer ve ödül kazanması durumunda doğmasına ilişkin bir örnek yer almaktadır:

D. 22.2.5.pr. (Scaevola 6 resp.)

“...*nec dubitabis, si piscatori erogaturo in apparatus plurimum pecuniae dederim, ut, si cepisset, redderet, et athletae, unde se exhiberet exerceretque, ut, si vicisset, redderet.*”

“...av malzemesi için harcama yapmak isteyen bir balıkçıya, (balık tuttuğunda geri ödemesi kaydıyla veya bir atlete iaşesi ve antrenmanları için, (zafer ve ödül) kazandığında geri ödemesi kaydıyla çok miktarda para ödünç verdiğimde de (condictio açılabilceğinde) şüphe yoktur.”⁸³

Quintus Cervidius Scaevola'dan alınmış bu metin⁸⁴ profesyonel atletlere verilen ödünçlerle ilgili *Digesta*'da yer alan yegâne örnek değildir. *Digesta*'da *Ulpianus*'a⁸⁵ atfedilen ancak doktrinde ona ait olduğu tartışmalı⁸⁶

1912, s. 220; **Berger**, s. 691; *Quintus Cervidius Scaevola* ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Krüger**, s. 215 vd.; **Kunkel**, Wolfgang: *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, 2. Aufl., Böhlau Verlag, Graz-Wien-Köln 1967, s. 217 vd.

⁸³ Çalışmamızda *Digesta*'dan yapılan alıntılarda ve çevirilerde yararlanılan kaynaklar: **Otto**, Carl Eduard/**Schilling**, Bruno/**Sintenis**, Carl Friedrich Ferdinand: *Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Verlag von Carl Focke, Bd. I, 2. Aufl., Leipzig, 1839, Bd. II, Leipzig, 1831; **Scott**, S.P.: *The Civil Law, Including The Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, The Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian and The Constitutions of Leo*, vol. III, vol. V, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2001; **Watson**, Alan: *The Digest of Justinian*, vol. I-II, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998; **Behrends**, Okko/**Knütel**, Rolf/**Kupisch**, Berthold/**Seiler**, Hans Hermann: *Corpus Iuris Civilis, Text und Übersetzung, auf der Grundlage der von Theodor Mommsen und Paul Krüger besorgten Textausgaben*, Bd. II (1-10), C.F. Müller juristischer Verlag, Heidelberg, 1995; **Knütel/Kupisch/Seiler/Behrends**, Bd. IV (21-27), Heidelberg, 2005.

⁸⁴ Metinle ilgili tartışmalar ve ayrıntılı bilgi için bkz. **Wacke**, s. 443 vd.; **Jakab**, s. 101 vd.; **Atak**, Ali Selkor: “Roma Hukukunda Profesyonel Atletler ile Yapılan Ödünç Sözleşmeleri”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cit: 11, Sayı: 2, 2020, s. 689 vd.

⁸⁵ *Ulpianus, Domitius*: Filistin'de M.S. 223'te ölmüş, *Papinianus* ve *Paulus*'un yardımcısı, *praefectus praetorio*'luk (İtalya ve Roma'da bulunan imparatorun muhafız alayı mâhiyetindeki ordunun başında, mülkî ve askerî idareye hâkim, imparatorun hakiki vekili mâhiyetinde bir memuriyet görevi, bkz **Umur**, Lügat, s. 166) yapmış, çok eser yazmış Roma hukukçusu. *Iustinianus*'un *Digesta*'sının üçte biri onun eserlerinden alınmıştır. Daha ziyade şerh niteliğinde olan eserleri ile, (*Julianus, Celsus, Papinianus* gibi) en büyük Klâsik hukukçular kadar orijinal olmamakla beraber, son devrin *Paulus* ile birlikte en büyük hukukçusu idi, bkz. **Umur**, Lügat, s. 217; *Ulpianus* ile ilgili

bir eserden (*opiniones*) alınmış olan bir başka metin olan D.4.2.23.2'de, profesyonel bir atlete ödünç verildikten sonra ödünç verenin kendi desteklediği atletin turnuvaya katılmasını engellemesine yönelik bir olay ele alınmaktadır. Esasen geri ödenmesi atletin zafer ve ödül kazanması koşuluna bağlanmış bir ödünç verildiği kabul edilirse ödünç veren açısından atletin yarışmaya katılmasına mâni olmak çok da akla uygun bir tutum değildir. Zira ödünç verenin bu şekildeki davranışı ödünçün geri ödenmesi için gerçekleşmesi gereken koşulu kendi aleyhine bizzat engellemiş olduğu anlamına gelecektir:

D.4.2.23.2 (*Ulpianus 5 opin.*)

“Si faenerator inciviliter custodiendo athletam et a certaminibus prohibendo cavere compulerit ultra quantitatem debitae pecuniae, his probatis competens iudex rem suae aequitati restitui decernat.”

“Bir ödünç verenin bir atleti hukuka aykırı olarak alıkoyup (hapsedip) yarışmaya katılmasını engellemek suretiyle, borçlandığı miktardan daha fazlasını ödemeyi taahhüt etmeye zorlaması hâlinde yetkili hâkim bu hususun ispatlanmasıyla (ispatlanması koşuluyla) durumun hakkaniyete uygun olan eski hâline getirilmesine karar verir.”

Bu metinde geçen olayda gaddar bir tefeci ödünç vermiş olduğu atleti hapsedip yarışmaya katılmasını engellemekle tehdit ederek böylelikle onu normalde borçlanmış olduğu miktardan daha fazlasını ödemeyi taahhüt etmeye⁸⁷ zorlamaktadır. Bu örnek⁸⁸ krediye ihtiyacı olan bir atletin nasıl

ayrıntılı bilgi için bkz.; **Jörs**, Paul: “*Domitius (88)*”, RE V, 1 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1903, s. 1435 vd. **Krüger**, s. 239 vd.; **Berger**, s. 750; **Kunkel**, s. 245 vd.; **Honoré**, Tony: *Ulpian, Pioneer of Human Rights*, 2. ed., Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 1 vd.

⁸⁶ Doktrinde pek çok yazar bu metnin *Ulpianus*'a ait olmadığını kabul etmektedir, bkz. **Kaser**, Max: *Römische Rechtsgeschichte (RG)*, 4. Nachdruck der 2. Aufl., Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1986, s. 228; **Honsell**, Heinrich/**Mayer-Maly**, Theo/**Selb**, Walter: *Römisches Recht*, 4. Aufl. (Aufgrund des Werkes von **Jörs**, Paul/**Kunkel**, Wolfgang/**Wenger**, Leopold), Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1987, s. 36, dn. 35; **Liebs**, Detlef: “*Ulpianum Opinionum libri VI*”, TR (Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis), vol. 41, 1973, s. 279 vd. (URN: urn:nbn:de:bsz: 25-opus-50855) (<https://freidok.uni-freiburg.de/data/5085>) (Erişim tarihi: 04.07.2022); **Wacke**, s. 448.

⁸⁷ *Digesta* metninde “*cavere*” fiili kullanılmıştır. Kaynaklarda *cavere* ile genellikle bir *stipulatio* yapılmak suretiyle vaad edilen bir yükümlülüğün kastedildiği belirtilmektedir, bkz. **Umur**, Lügat, s. 35; **Jakab**, s. 107, dn. 61; ancak burada *stipulatio* yaparak taahhüt altına girmek söz konusu olabileceği gibi *cavere*'nin yazılı bir ikrar senedi (*chirographum*) anlamına gelebileceği de belirtilmektedir, bkz. **Mitteis**, Ludwig:

bağımlılık ilişkileri içerisine girebileceğini korkutucu bir şekilde göstermektedir. Ödünç verenin bu şekilde davranması sadece kendisine zarar verecektir⁸⁹. Zira atlete yalnızca zafer ve ödül kazanması durumunda geri ödemesi koşuluyla ödünç verilmiş olması hâlinde, atlet zafer ve ödül kazanmadığı sürece ödünç veren ondan borcunu ödemesini talep edemeyecektir. Bu nedenle geri ödenmesi zafer kazanma koşuluna bağlanmış bir ödünç sözleşmesi yapılmış olması hâlinde atletin yarışmaya katılmasının ve dolayısıyla zafer kazanıp borcunu ödemesinin bizzat ödünç veren tarafından engellenmesi çok muhtemel değildir. Bundan dolayı da buradaki örnekte (D.4.2.23.2) geçen ödünç, *Scaevola*'nın metnindeki gibi (D.22.2.5.pr.)⁹⁰ geri ödemenin şarta bağlı olduğu bir ödünç değil geri ödenmesi zafer kazanma koşuluna bağlı olmayan ve atletin zafer kazanmış olup olmamasına bağlı olmaksızın her halükârda geri ödenmesi gereken alelâde bir ödünç olmalıdır⁹¹. Bundan da bütün atletlerin D.22.2.5.pr.de sözü edilen, ödünç alan atleti herhangi bir risk altına sokmayan “eğitim (veya yetiştirme) ödünçü”nü (*Ausbildungsdarlehen*) alma olanağına sahip olmadıkları sonucu çıkartılabilir. Özellikle daha yeteneksiz olan ve yarışmalarda birinci gelme olasılığı

Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians, Bd. I, unveränderter Neudruck der ersten Auflage, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig, 1935, s. 293 vd.; **Jakab**, s. 107, dn. 61.

⁸⁸ **Jakab** (s. 108 vd.), bir yarışmacının yarışmaya katılmasının engellenmesine yönelik olarak *-Digesta*'da *Ulpianus*'a atfedilen metindeki çeşitli noktalar bakımından farklılık göstermekle birlikte bir ölçüde benzer yönler taşıyan- daha eski bir örneğe *Platon*'un *Nomoi* (Yasalar) başlıklı eserinde de rastlanıldığını belirtmektedir (*Platon*, Yasalar, 955a): “Eğer biri rakip yarışmacının jimnastik, müzik ya da başka bir yarışmaya katılmasını zor kullanarak engellerse, isteyen durumu yarışma başkanlarına bildirsin, onlar da yarışmak isteyen serbest bırakıp yarışmaya soksunlar; bunu başaramazlarsa ve rakibini engelleyen birinci gelirse, birincilik ödülünü engellenen yarışmacıya versinler ve adını istediği tapınağa birinci olarak yazsınlar; rakibini engelleyene de bu yarışmayla ilgili bir adak ve yazıt bırakması için izin verilmesin, yarışmada birinci olsun olmasın hakkında tazminat davası açılsın.”, çeviri için bkz. **Platon**: Yasalar, Çev. Candan Şentuna/Saffet Babür, 3. Basım, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 472 vd.; *Platon* ve *Ulpianus*'un metinleri arasındaki farklılıklar, benzerlikler ve iki metnin karşılaştırılması için bkz. **Jakab**, s. 108 vd., s. 111.

⁸⁹ **Wacke**, s. 449.

⁹⁰ D. 22.2.5.pr. (*Scaevola 6 resp.*): “...nec dubitabis, si piscatori erogaturo in apparatus plurimum pecuniae dederim, ut, si cepisset, redderet, et athletae, unde se exhiberet exerceretque, ut, si vicisset, redderet.” : “...av malzemesi için harcama yapmak isteyen bir balıkçıya, (balık) tuttuğunda geri ödemesi kaydıyla veya bir atlete iâşesi ve antrenmanları için, (zafer ve ödül) kazandığında geri ödemesi kaydıyla çok miktarda para ödünç verdiğimde de (*condictio* açılabilceğinde) şüphe yoktur.”

⁹¹ **Wacke**, s. 449; aynı yönde bkz. **Jakab**, s. 124.

bulunmayan atletlerin böyle bir ödünç alma şansları daha da azdı⁹². Atletin zafer elde etme olasılığı ne kadar düşükse, ödünç verenin geri ödemesi başarı şartına bağlı olan ödünç verme isteği de o kadar az olurdu. Bu nedenle antrenman ve diğer masrafları için ödünç almak zorunda kalan ve zafer kazanma olasılığı daha düşük olan yeteneği sınırlı atletlerin, geri ödenmesi herhangi bir koşula bağlı olmayan ve aldıkları ödünç zafer kazanma koşuluna bağlı olmaksızın her halükârda geri ödemek zorunda oldukları alelâde ödünç sözleşmeleri yapmak yoluna gitmiş olabilecekleri söylenebilir. Geri ödenmesi yarışmalarda zafer kazanma koşuluna bağlı olarak verilen ödünçleri alabilen az sayıdaki yetenekli atlete verilen ödünç karşılığında ise ödünç veren tıpkı deniz ödünçünde olduğu gibi⁹³ girdiği riskin karşılığı olarak yüksek oranda faiz talep ederdi⁹⁴.

⁹² Antik çağdaki atletizm yarışmalarında, bazı oyunlarda ikinci ve üçüncü olanlara da ödül verildiği görülmekle birlikte, genellikle sadece birinci gelen atlet ödül kazanırdı ve böylelikle ikinci ve üçüncü olanlar da dâhil olmak üzere diğerleri kaybetmiş olurdu. Yarışmalarda ikinci veya üçüncü sırayı alanlara ödül verilmediği gibi birinci olanlar için yapıldığının aksine onlar adına heykeller dikilmesi, zafer şiirleri yazılması veya mensubu oldukları şehirlerde çeşitli ayrıcalıklardan yararlanmaları da söz konusu olmazdı, bkz. **Crowther**, Nigel B.: "Second-Place Finishes and Lower in Greek Athletics" (Athletics), *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 90, 1992, s. 97; **Miller**, s. 19; **Neils**, Jenifer: "Picturing Victory: Representations of Sport in Greek Art", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 81; bu nedenle (modern olimpiyatların kurucusu) Baron de Coubertin'in, kazanmaktan ziyade katılmanın önemini vurgulayan anlayışı antik dünyada hiç de geçerli sayılmazdı ve zafer elde etme olasılığının bulunmadığı yarışmalara katılmak zaman kaybı olarak görülürdü, bkz. **Pleket**, Henry Willy: "Zur Soziologie des antiken Sports" (Soziologie), *Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome*, 36, 1974, s. 57-87 (<http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/knir/#page=71&accessor=toc1&source=36&view=pdfPane>), s. 59 (Erişim tarihi: 04.07.2022); **Wacke**, s. 446; **Zimmermann**, Reinhard: *The Law of Obligations-Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, Oxford, 1996, s. 187; **Neils**, s. 81; Tekin/Tekin tarafından Hititlerdeki spor müsabakalarında da "amaç kazanmaktır" prensibinin bulunduğu ve bu prensibin antik olimpiyatların temel öğretisi olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca eldeki belgelerde yalnızca yarışmaları kazananların isimlerinin kaydedildiği vurgulanmaktadır, bkz. **Tekin**, Ali/**Tekin**, Gülcan: "Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 18, 2014, s. 126.

⁹³ Profesyonel atletlere zafer kazanmaları hâlinde geri ödemeleri koşuluyla verilen ödünçlerin deniz ödünçleri ile benzerlik gösterdiği genellikle kabul edilmektedir, bkz. **von Glück**, Christian Friedrich: *Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld*, Bd. 21, 1, Erlangen, Johann Jacob Palm, 1820, s. 153; **Litewski**, Wieslaw: "Römisches Seedarlehen", *Rivista Internazionale di diritto romano e antico (IURA)*, 24, 1973, s. 164; **Wacke**, s. 444; ancak doktrinde deniz ödünçü ile profesyonel atletlere verilen ödünç-

İlgili *Digesta* metninde geçen örnekteki gibi bir kişi tehdit edilerek veya kendisine şantaj yapılarak bir taahhütte bulunmaya zorlandığında ve daha sonra söz konusu taahhütün gereğinin yerine getirilmesi için ona karşı bir dava açıldığında, Klâsik Dönem'deki *formula* usulünde⁹⁵ bu davaya karşı tehdit def'i (*exceptio metus*)⁹⁶ ileri sürülebilirdi. *Ulpianus*'a ait olduğu tartışmalı metin ise bunun yerine Klâsik Dönem sonrasında uygulanan *cognitio extra ordinem*'de (sistem dışı yargılama-nizam harici usul)⁹⁷ davalı ödünç

lerin tamamen farklı nitelikte olduğunu savunan bir görüş de bulunmaktadır, bkz. **Jakab**, s. 123; bu görüş ve eleştirisi için bkz. **Atak**, s. 688.

⁹⁴ **von Glück**, s. 153, s. 166 vd.; **Otto/Schilling/Sintenis**, Bd. II, s. 617, dn. 59, s. 618, dn. 61; **Wacke**, s. 442; **Zimmermann**, s. 187; profesyonel atletlere verilen bu gibi ödünçlerde kararlaştırılacak faiz için *stipulatio* yapma zorunluluğunun olmadığı ve yalnızca bir anlaşma (*pactum*) ile de faizin kararlaştırılabileceği kabul edilmektedir, bkz. *D.22.2.5.1 (Scaevola 6 resp.)*: “*In his autem omnibus et pactum sine stipulatione ad augendam obligationem prodest.*” : “Fakat bütün bu durumlarda *stipulatio* olmaksızın şekle bağlı olmayan bir sözleşmenin (*pactum*) yapılması ile yükümlülüğün kapsamı genişletilebilir.”, ayrıca bkz. **von Glück**, s. 166 vd.; **Kaser**, Max: Das römische Privatrecht, die nachklassischen Entwicklungen (RP II), zweiter Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1975, s. 317, dn. 17; **Litewski**, s. 168; **Wacke**, s.444; **Zimmermann**, s.187; profesyonel atletlere verilen ödünçlerin, geri ödenmesi atletin inisiyatifine bırakılmış hatırı ödünçleri niteliğinde olduğunu savunan **Jakab** ise bu gibi ödünçlerde faizin söz konusu olmayacağını savunmaktadır, bkz. **Jakab**, s. 122; farklı yöndeki görüş için bkz. **Wacke**, s. 444; **Atak**, s. 689 vd.

⁹⁵ *Formula* Usulü: Özel Yargılama Sisteminde (*ordo iudiciorum privatorum*), *legis actio*'lardan sonra uygulanan usul. *Formula* belli bir düzene konmuş kelimelerden oluşan (*concepta verba*) yazılı bir belge anlamına gelmekteydi. Dava tıpkı *legis actio* usulünde olduğu gibi *formula* usulünde de iki farklı aşamada görülürdü. Bununla birlikte *legis actio*'larda belirli sözlerin kullanılmasını gerektiren katı bir şekilcilik olmasına rağmen *formula* usulü ortaya çıkan yeni uyumsuzlıklara da uyarlanıp uygulanabilen esnek ve gelişime açık bir yapıya sahipti, *formula* usulüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Umur**, Ziya: Roma Hukuku, Tarihi Giriş- Kaynaklar-Umumi Mevhumlar-Hakların Himayesi (Roma Hukuku), Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 551 vd.; **Kaser**, Max/**Hackl**, Karl: Das römische Zivilprozessrecht, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1996, s. 151 vd.; **Türkoğlu Özdemir**, Gökçe: “Roma Hukukunda *Formula* Yargılaması” (Formula), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 2005, s. 169 vd.; **Diñçer Araz**, Nilgün: “Roma Hukukunda Davaların Yarışması (concurus actionum) Meselesine Genel Bir Bakış”, MÜHFHAD, Özel Sayı, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, 2017, C. 23, S. 3, s. 244 vd.

⁹⁶ Bu konuda bkz. **Karakocalı**, Ahmet: Roma Hukukunda ve Türk Hukukunda Korkutma (Metus), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 95 vd.

⁹⁷ *Cognitio extra ordinem*: Sistem Dışı Yargılama (Nizam Harici Usul) veya Fevkalade Muhakeme Usulü. Son İmparatorluk Dönemi'nde, hakların korunmasında yararlanılan yargılama usulü. Özel Yargılama Sistemi'nde (*Ordo iudiciorum privatorum*) dava iki aşama halinde görülmekteyken (dava önce *magistra* önünde tespit edildikten sonra, özel hâkim önünde karara bağlanırdı), Sistem Dışı Yargılama'da dava bir kamu görevlisi

alanın durumunun eski hale getirilmesini yani tehdit ile alınan taahhüdün hükümsüz kılınmasını öngörmektedir⁹⁸.

IV. ALACAKLININ PROFESYONEL ATLETE VERMİŞ OLDUĞU ÖDÜNÇ İÇİN ATLETİN KAZANACAĞI MUHTEMEL ÖDÜL ÜZERİNDE REHİN HAKKI KURUP KURAMAYACAĞI MESELESİ

Bir atletin gelecekte kazanacağı kesin olmayıp yalnızca kazanma olasılığının göz önünde bulundurulduğu bir ödülün, ona ödünç vermiş olan alacaklısı tarafından rehnedilebilip edilemeyeceğini incelemeden önce, gelecekte elde edilecek şeylerin rehin konusu teşkil edip edemeyeceklerine değinmek gerekmektedir. Roma hukukunda rehin konusu eşyanın teslim edilmesi koşulu aranmadan da rehin hakkının kurulabileceğinin kabul edildiği⁹⁹ dönemlerden¹⁰⁰ itibaren bir kimsenin gelecekte elde edeceği şeylerin¹⁰¹

önünde tek aşamada karara bağlanırdı. İlk İmparatorluk (*Principatus*) Dönemi'nde istisnai olan bu usul, Klâsik Sonrası Dönem'den itibaren normal usul haline gelmişti, bkz. **Umur**, Lügat, s. 38; **Berger**, s. 394; kavramla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Wlassak**, Moritz: "*Cognitio*", RE IV (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1900, s. 206 vd., özellikle s. 215 vd.; **Sachers**, Erich: "*Ordo*", RE Suppl. VII (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1940, s. 793 vd.

⁹⁸ **Wacke**, s. 449; **Jakab**, s. 108; ayrıca bkz. **Karakocalı**, s. 98 vd.

⁹⁹ Roma hukukunda rehin hakkının tarihi gelişimine ve rehinle ilgili farklı dönemlerdeki uygulamalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaser**, Max: Das römische Privatrecht, das altrömische, das vorklassische und klassische Recht (RP I), erster Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1971, s. 457 vd.; **Erdoğan**, Belgin: "Roma Hukukunda Borcun Aynî Teminatına Genel Bakış" (Aynî Teminat), Prof. Dr. Ümit Yaşar Doğanay'ın Anısına Armağan, Cilt: I, İstanbul 1982, s. 256 vd.; **Erdoğan**, Belgin: Roma Eşya Hukuku (Eşya Hukuku), İstanbul 2003, s. 119 vd.; **Özsunar**, Erdal: "Roma Hukukunda Rehin Hakkı (Pignus-Hypotheca)", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2005, s. 140 vd.; **Karaman**, Başak: Roma Hukukunda Rehin Akti, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25 vd.; **Karadeniz-Çelebican**, Özcan: Roma Eşya Hukuku, Yeni Medenî Kanuna uyarlanmış 5. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 297 vd.

¹⁰⁰ Roma'da Cumhuriyet Dönemi'nin (M.Ö. 509-M.Ö. 27) sonlarından (yaklaşık olarak M.Ö. 1. yüzyıldan) itibaren rehin konusu malın zilyetliği rehinli alacaklıya geçirilmeden rehin hakkının kurulabildiği kabul edilmektedir, bkz. **Kaser**, RP I, s. 464; **Karadeniz-Çelebican**, s. 302.

¹⁰¹ *D. 20.1.1.pr. (Papinianus 11 resp.): "Conventio generalis in pignore dando bonorum vel postea quaesitorum recepta est..."*: "Mevcut malvarlığının veya gelecekte elde edilecek kazançların rehnedilmesine ilişkin genel anlaşmalar geçerlidir..."; *D. 20.1.15.pr. (Gaius l.S. de form. hypoth.)*: "Et quae nondum sunt, futura tamen sunt, hypothecae dari

veya bir kimseye ait malvarlığının tamamının¹⁰² teslimsiz olarak rehnedilmesi mümkündür. Gerçi önceleri rehnedilecek şey üzerindeki *praetor* mülkiyetinin¹⁰³ (*in bonis*)¹⁰⁴ rehin verene ait olması koşulu aranırdı¹⁰⁵. Ancak daha Klâsik Hukuk Dönemi hukukçuları, gelecekte elde edilecek şeylerin (henüz doğmamış hayvan yavruları veya kölelerin çocukları gibi) rehin konusu edilmesinin yollarını bulmuşlardı¹⁰⁶. *Gaius*'a göre satımın konusunu oluşturabilen her şey aynı zamanda rehin konusu da olabilirdi¹⁰⁷. Bir balıkçının çıkacağı belirli bir seferde yakalayacağı balıkların tamamının satımı gibi ümit edilen şeylerin satımı (*emptio spei*-şansa bağlı alım satım) da hukuken mümkündür¹⁰⁸. Bu nedenle kural olarak bu gibi şeylerin rehnedilmesi de mümkün olmalıydı¹⁰⁹.

possunt...” : “Henüz mevcut olmayan fakat gelecekteki (gelecekte elde edilecek) şeyler de rehnedilebilir...”

¹⁰² *D. 20.1.34.2 (Scaevola 27 Dig.)*: “*Creditor pignori accepit a debitore quidquid in bonis habet habiturusve esset: quaesitum est, an corpora pecuniae, quam idem debitor ab alio mutuam accepit, cum in bonis eius facta sint, obligata creditori pignoris esse coeperint. respondit coepisse.*” : “Bir alacaklı, borçlunun (hâlihazırda) malvarlığında bulunan ve (gelecekte) bulunacak/elde edilecek olan şeyler üzerine rehin koyar. Borçlunun, bir başkasından ödünç olarak aldığı paraların, borçlunun malvarlığına girdiği anda alacaklıya rehnedilmiş olup olmayacağı soruldu. (*Scaevola*) rehnedilmiş olduğu şeklinde cevapladı.”

¹⁰³ *Praetor* mülkiyeti ve *ius civile* mülkiyeti kavramları için bkz. **Erdoğan**, Eşya Hukuku, s. 41 vd.; **Karadeniz-Çelebican**, s. 136 vd.

¹⁰⁴ *In Bonis Rem Habere* veya *In Bonis Rem Esse*: Bir kimsenin *ius civile*'ye göre mâliki olmadığı bir malı, *praetor*'un tanıdığı vasıtalar sayesinde kendisininmiş gibi malları arasında bulundurması hâli, *praetor* mülkiyeti, bkz. **Umur**, Lügat, s. 85.

¹⁰⁵ **Kaser**, RP I, s. 464.

¹⁰⁶ **Kaser**, Max: “*Partus ancillae*”, (*Partus ancillae*), Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, Bd. 75, 1958, s. 179 vd.

¹⁰⁷ *D.20.1.9.1 (Gaius 9 ad ed. provinc.)*: “*Quod emptionem venditionemque recipit, etiam pignorationem recipere potest.*” : “Alınıp satılabilen bir şey rehnedilebilir de.”

¹⁰⁸ Balığa çıkacak bir balıkçıya, ne tutarsa tutsun, o gün getireceği balıkların belli bir bedel karşılığında alınacağı söylendiğinde balıkçı ne miktarda balık getirirse getirsin, hattâ hiç balık tutamasa ve getiremese bile o para ödenecektir. Bu bir bakıma bir tür kumar sayılabilir, bununla birlikte Roma hukukunda bu tip satımlar da geçerlidir, bkz. **Rado**, Türkân: Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, İstanbul 2014, s. 92; **Tahiroğlu**, Bülent: Roma Borçlar Hukuku, 1.07.2012'de yürürlüğe giren Yeni Türk Borçlar Kanunu ve 13.1.2011'de yürürlüğe giren Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Düzenlenmiş Yeni Bası, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s. 200 vd.; **Erdoğan**, Belgin: Roma Borçlar Hukuku Dersleri (Borçlar Hukuku), 1.7.2012'de yürürlüğe giren Yeni Türk Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış Yeni Bası, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 73; **Söğütü**, Özlem: Roma Özel Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 458; **Tamer**, Diler: Roma Hukuku, Cilt 2, Borçlar Hukuku, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 178; ümit veya şansa ya da rastlantıya bağlı alım satım olarak nitelendirilebilecek bu tip sözleş-

Bir atlete ödünç vermiş olan alacaklı kendisini daha sağlam güvence altına alabilmek için yarışmanın başlamasından önce gelecekteki zafer ödülünü rehnetmeyi düşünebilirdi. Ancak başka bazı Roma imparatorları gibi atletizm müsabakalarına düşkün olan ve iyi bir dövüşçü olduğu iddia edilen¹¹⁰ *Alexander Severus* (M.S. 222-235), yukarıda bahsedilmiş olan genel kurala bir istisna getirerek, gelecekteki muhtemel zafer ödülllerinin bu şekilde rehnedilmesini yasaklamıştır.

C.8.16.5 (*Imperator Alexander Severus Septimio*)

“Spem eorum praemiorum, quae pro coronis athleticis pensitanda sunt, privata pactione pignerare minime admittendum est: et ideo nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis intervenerit, tenet.”

“Atletlerin zaferleri için sunulacak ödül ümitlerinin özel anlaşmalarla rehnedilmesi hiçbir şekilde kabul edilemez. Bu nedenle bütün malvar-

melere günümüzde pek çok ülkenin kanunlarında da yer verildiği görülmektedir, bkz. ABGB (Avusturya Medeni Kanunu) § 1267-1269; İtalyan Medeni Kanunu md. 1469, md. 1472; İspanyol Medeni Kanunu md. 1790; Portekiz Medeni Kanunu md. 881; Brezilya Medeni Kanunu md. 458-461; Şili Medeni Kanunu md. 1813; Meksika Medeni Kanunu md. 978-984, bu konuda (ve şansa bağlı alım satım ile ilgili diğer konulara ilişkin) ayrıntılı bilgi için bkz. **Knütel**, Rolf: “Hoffnungskauf und Eviktionshaftung”, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, Bd. 117, 2000, s. 445 vd.; Türk Borçlar Kanunu’nda ümit ve şansa bağlı alım satım doğrudan düzenlenmemiş olmakla birlikte tarafların sözleşme özgürlüğü prensibi çerçevesinde bu şekilde bir satış sözleşmesi yapabilecekleri ve TBK md. 606’da yer alan devlet tarafından düzenlenmesine izin verilen piyango ve diğer şans oyunlarının ümit ve şans alım satımı olarak nitelendirilebileceği savunulmaktadır, bkz. **Erdoğan**, Borçlar Hukuku, s. 73; günümüz doktrinde piyango ve diğer şans oyunları “Sonuçları Talih ve Tesadüfe Bağlı Sözleşmeler” başlığı altında ele alınmaktadır, bkz. **Yavuz**, Cevdet/**Acar**, Faruk/**Özen**, Burak: Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 715 vd.; **Aydoğan**, Murat/**Kahveci**, Nalan: Türk Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri (Sözleşmeler Hukuku), 5. Baskı, Ankara, 2021, s. 873 vd., s. 876; Zevkliler/Gökyayla eserlerinde piyango ve diğer şans oyunlarını ayrıca ve açıkça zikretmiş olmamakla birlikte kumar ve bahsi sonuçları talih ve tesadüfe bağlı sözleşmelerin en belirgin olanı olarak nitelendirmişlerdir, bkz. **Zevkliler**, Aydın/**Gökyayla**, Emre: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 18. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2018, s. 725; bununla birlikte doktrinde hukuk sistemimiz bakımından kumar ve bahsin “Sonuçları Talih ve Tesadüfe Bağlı Sözleşmeler” grubundan dışlanması gerektiğini savunan bir görüş de bulunmaktadır, bkz. **Tüzüner**, Özlem: “Kumar ve Bahis Borcu Hakkında De Lege Feranda Düşünceler”, Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 107, 2013, s. 266 vd.

¹⁰⁹ **Wacke**, s. 451.

¹¹⁰ **Friedländer**, s. 154; **Wacke**, s. 450; **Newby**, s. 63, s. 74.

lığının rehnedilmesine yönelik genel bir sözleşme yapılmış olsa dahi bu anlaşma geçerli değildir.”¹¹¹

Muhtemelen somut bir uyuşmazlık üzerine çıkarılmış olan bu imparatorluk emirnamesine göre bir atlet mevcut ve gelecekteki bütün malvarlığını bir alacaklı lehine rehnetmiştir. Daha sonra bir zafer ve ödül kazanmış ve alacaklı alacağını elde etmek için bu ödüle el koymak istemiştir. Atlet imparatora başvurmuş¹¹² ve atletin haklı olduğu kabul edilmiştir¹¹³. İmparator, dikkate değer bir şekilde olayı, yayımlanan ve arşiv niteliği taşıyan bir tutanakla tespit edilen bir hukukî karara vesile edecek kadar önemli bulmuştur. Gelecekte kazanılacağı ümit edilen bir zaferden elde edilecek ödülün rehnedilmesini sakıncalı bulmuş ve bunu açıkça yasaklamıştır. İmparator, bu ödülün tek başına rehnedilmesini yasakladığı gibi gelecekte elde edilecekler de dâhil olmak üzere malvarlığının tamamının rehnedilmesini de yasaklamıştır ve böylece genel bir rehin sözleşmesiyle bu özel rehin yasağının dolanılıp etkisiz hâle getirilmesinin önüne geçmiştir¹¹⁴.

Genelleştirilemeyecek ve kendine özgü özelliklere sahip olan bu rehin yasağının getirilmesinin hukuk tekniğine değil hukuk politikasına bağlı sebepleri vardır. “*Minime admittendum est*” (hiçbir şekilde kabul edilemez) ifadesindeki vurgulama, yaygın bir uygulamanın yol açtığı uyuşmazlıkların engellenmek istendiğini göstermektedir. Burada endişe verici olan, geleceğe yönelik olarak rehnedilen şeyin sadece bir olasılıktan ibaret bulunmasının vurguncululuğu ve suistimallere çok açık olmasıdır¹¹⁵. Böyle olmakla birlikte

¹¹¹ Çalışmamızda *Codex*'ten yapılan bu metnin çevirisinde **Wacke**, s. 450'deki çeviri esas alınmakla birlikte **Otto**, Ed. Carl/**Schilling**, Bruno/**Sintenis**, Carl Friedrich Ferdinand: Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter, Bd.VI, Leipzig, 1832, s. 195 ve **Scott**, S.P.: The Civil Law, Including The Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, The Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian and The Constitutions of Leo, vol. XIV, New Jersey, 2001, s. 263'te yer alan çevirilerden de yararlanılmıştır. İlgili eserlerde söz konusu metin *C.8.16.5*'te değil *C.8.17.5*'te yer almaktadır.

¹¹² **Wacke**, s. 450; **Jakab**, imparatora başvuran kişinin *Septimius* adını taşıdığını ancak atlet tarafından mı yoksa ona karşı mı başvuruda bulunduğu tespit edilemediğini savunmaktadır, bkz. **Jakab**, s. 104 vd.

¹¹³ İlgili kişiler belirli bir hukukî meselenin ne şekilde halledileceğine dair imparatora soru sorarlar, imparator da cevap veren bir hukukçu gibi, genellikle bir yazı ile o meselenin ne şekilde halledilmesi gerektiğine dair mütalâasını bildirirdi, bkz. **Umur**, Roma Hukuku, s. 240; ayrıca bkz. **Kaser/Hackl**, s. 450 vd.

¹¹⁴ **Wacke**, s. 450.

¹¹⁵ Belirtmek gerekir ki bu tip rehinler yasaklanmış olmasına rağmen, mızrak veya cirit atma, koşu, atlama, güreş veya boks gibi müsabakalarda bahis oynamak, bu tip müsaba-

bu olasılık gerçekleştiğinde, yani atlet ödül kazandığında bu ödül atletin mevcut malvarlığına dâhil olacaktır. Böylelikle ödül, icra yoluyla paraya çevrilebileceği gibi atletin kendi iradesiyle de satılabilecektir. Eğer alacaklı atletin zafer kazanmasının hemen ardından bir ilâma dayanarak zafer sonucu elde edilen ödülü haczettirme olanağına zaten sahipse geleceğe yönelik rehin acaba hangi amaca hizmet etmektedir? Borçlu bir atletin durumu, bu rehin yaşağıyla hukuken daha iyileştirilmiş değildir. Ancak bu yasak atletin ekonomik durumunu değiştirebilirdi. Çünkü atlet zafer olasılığını kredi teminatı olarak kullanamayacak olursa, çok yüksek tutarlar için borç altına giremeyecektir. Gelecekteki zafer beklentisini bugünden paraya tahvil edemeyecek ve böylelikle muhtemel ödülü daha elde etmeden önce “kaybetmeyecektir”. Aksi şekilde davranması yani muhtemel ödüllerini daha yarışmadan rehnetmesi mümkün kılınmış olsaydı, bu onu yüksek tutarda ödünç almayı gerekli sayıp, böylece düşüncesizce yaşamaya ve hatta bunun sonucu olarak sıkı antrenmanlarını ihmâl etmeye sevk edebilirdi. Atletin kazanacağı ödülün tamamının rehin hakkı sahibi bir alacaklının eline geçecek olması durumunda elde edeceği zafer artık kendisine hiçbir maddî kazanç sağlamayacağından dolayı, mücadele azmi (gayreti-şevki) baltalanabilirdi¹¹⁶.

Rehin yaşağı belli ki atletlerin çok yüksek miktarlarda borç altına girmesini ve işbilir sermayedarların onları istismar etmesini önlemeye yönelik iyi düşünülmüş bir sosyal koruma tedbiri olarak değerlendirilebilir. Yukarıda belirtildiği gibi¹¹⁷ imparator *Marcus Aurelius* dönemindeki (M.S. 161-180) hukukçulardan olan *Quintus Cervidius Scaevola*'ya ait bir metinde (*D.22.2.5.pr.*) geçen ve Wacke tarafından “geri ödenmesi zafer kazanma koşuluna bağlı ödünç- başarı ödücüsü” (*Erfolgssdarlehen*)¹¹⁸ olarak adlandırılmış olan uygulama, sahip olduğu spekülâtif (veya vurgunculuğa yol açabilecek) niteliğe rağmen eskisi gibi geçerli sayılmıştır. Çünkü atlet bu ödünç sayesinde herhangi bir riske girmeksizin beslenmesi ve antrenmanları için gereken araçları sağlayabiliyordu. Bundan yaklaşık altmış sene sonra imparator *Alexander Severus* (M.S. 222-235) yalnızca bu tip ödünçlerin¹¹⁹,

kalarda atletik yeteneğin veya gücün sergilenmesi amaçlandığı için, serbest bırakılmıştı, bkz. *D.11.5.2.1 (Paulus 19 ad ed.)*; ayrıca bkz. **Wacke**, s. 441, dn. 14, s. 451, dn. 56.

¹¹⁶ **Wacke**, s. 452.

¹¹⁷ Bkz. yuk. dn. 82.

¹¹⁸ **Wacke**, s. 452.

¹¹⁹ *Jakab*, *D.4.2.23.2*'de olduğu gibi burada da atlete zafer kazandığında geri ödemesi koşuluyla verilen ödücünün değil şarta bağlı olmayan alelâde bir ödücünün söz konusu olduğunu savunmaktadır, bkz. **Jakab**, s. 124; kanaatimizce bu metinde Wacke'nin ileri sürdüğü gibi atletlere yalnızca başarılı olduklarında geri ödemeleri koşuluyla verilmiş ödünçlerin söz konusu olması daha yüksek bir ihtimaldir.

gelecekte kazanılması muhtemel ödüllerin rehnedilmesi suretiyle, teminata bağlanmasını yasaklamıştır. Kazanılan ödüller, icra hakkına sahip alacaklının alacağına gerektiğinde bu ödüllerden temin edilmesinden önce, ilk olarak atletin kişisel malvarlığına dâhil sayılacaktır¹²⁰.

SONUÇ

Antik Yunan dünyasının antik Roma dünyası üzerinde etkisinin görüldüğü alanlardan birisi de atletizm yarışmalarıdır. Bu yarışmalar başlangıçta daha sınırlı olmakla birlikte zaman içinde yaygınlaşarak bir ölçüde de olsa popülerlik kazanmıştır. Seçkin sınıfa mensup Romalı yazarların Yunan atletizm eğitim ve yarışmalarını çıplaklık ve oğlancılık ile bağdaştırmalarının sonucu olarak bu yarışmalara şiddetli bir biçimde karşı çıkmış oldukları görülmektedir. Bu nedenle doktrinde uzun bir dönem Romalıların Yunan atletizm yarışmalarına daima çekinceyle yaklaştıkları ve bu yarışmalarla ilgilenmeyip onlara değer vermedikleri kabul edilmekteydi. Ancak daha yeni tarihli çalışmaların da gösterdiği gibi Yunan atletizm yarışmaları -atlı savaş arabası yarışları ve gladyatör dövüşleri ölçüsünde olmasa bile- Roma'da da zaman içinde kabul görmüş ve bir dereceye kadar benimsenmiştir. Böyle olmakla birlikte yarışmalara katılanların çoğunun Roma vatandaşlarından ziyade imparatorluğun dört bir yanından fakat özellikle de doğudaki Yunan kökenli profesyonel atletlerden oluştuğu görülmektedir. Ancak gerek yarışmalara katılmak gerek arenada gladyatör olarak dövüşmek gerek tiyatro sahnesinde oyunlar sergilemek şeklindeki halk önünde kendisini göstermeyi gerektiren faaliyetlere karşı Romalıların genel olumsuz yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda ve buna ek olarak *Augustus* döneminden (M.Ö. 27-M.S. 14) itibaren atletizm müsabakalarında çıplak yarışılması karşısında Romalıların bu müsabakalara katılımının düşük kalması şaşırtıcı olmamaktadır. Romalıların atletizm yarışmalarına katılmak bakımından olmasa bile yarışmaları seyirci olarak izlemek şeklinde de olsa bu yarışmaları takip ettikleri söylenebilir. Özellikle *Augustus*, *Nero* (M.S. 54-68) ve *Domitianus* (M.S. 81-96) gibi imparatorların desteğiyle sadece doğu eyaletlerinde değil Roma'da da periyodik olarak atletizm yarışmalarının düzenlenmeye başladığı görülmektedir. Bu oyunlardan, *Domitianus* döneminde Yunan festival döngüsüne (*periodos*) dâhil kabul edilerek prestijli atletizm yarışmaları arasında yerini alan, *Capitolia* oyunları M.S. 4. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür.

¹²⁰ Wacke, s. 452.

Atletizmin Roma'da gösterdiği bu gelişme ve Romalılar tarafından zamanla benimsenmesinin bir yansımasını hukukî metinlerde de tespit etmek mümkündür. *Iustinianus*'un hazırlatmış olduğu *Corpus Iuris Civilis*'te profesyonel atletlerin durumunu ele alan metinler bulunmaktadır. Bu metinlerden *Digesta*'da yer alan *D.22.2.5.pr.*de profesyonel bir atlete yarışmalara hazırlanıp katılabilmesi için ödünç verilmesi ve atletin aldığı ödünçü geri ödeme yükümlülüğünün yalnızca yarışmada zafer ve ödül kazanması durumunda doğması hâline ilişkin bir örnek söz konusudur. Yine *Digesta*'daki *D.4.2.23.2*'de ödünç verenin atleti zorla yanında tutup yarışmaya katılmasını engellemekle tehdit ederek onu normalde borçlu olduğundan daha fazla miktarı ödemeyi taahhüt etmeye zorlaması durumu ele alınmaktadır. Metne göre bu hususun ispatlanması hâlinde, hâkim durumun eski hale getirilmesine karar verebilir ve bu taahhütü geçersiz kılabilirdi. İmparator emirnamelerinin derlendiği *Codex*'te yer alan ve imparator *Alexander Severus* tarafından çıkarılmış bir emirnamede de atletin gelecekte elde etme olasılığı bulunan ödüller üzerinde kendisine ödünç veren kimse lehine rehin hakkı tesis etmesinin yasaklandığı görülmektedir. Muhtemelen profesyonel bir atletin düşüncesizce davranarak yüksek miktarda ödünç alabilmek için henüz kazanmadığı ödülleri daha yarışmadan riske atmasının önüne geçip onun yarışma azmini muhafaza etmesini sağlayarak onu korumak için çıkarılmış bu emirname, profesyonel atletlerin ve atletizmin Roma dünyasında da önemli bir yere sahip olduğunu gösteren örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akurgal**, Ekrem: “Eski Yunanlılarda Spor”, Eski Çağda Ege ve İzmir, İzmir, 1993, s. 74-77 [Makalenin ilk basımı için bkz.: Ülkü Dergisi, 17, 1943].
- Atak**, Ali Selkor: “Roma Hukukunda Profesyonel Atletler ile Yapılan Ödünç Sözleşmeleri”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2, 2020, s. 680-694.
- Aydoğdu**, Murat/**Kahveci**, Nalan: Türk Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri (Sözleşmeler Hukuku), 5. Baskı, Ankara, 2021.
- Behrends**, Okko/**Knütel**, Rolf/**Kupisch**, Berthold/**Seiler**, Hans Hermann: Corpus Iuris Civilis, Text und Übersetzung, auf der Grundlage der von Theodor Mommsen und Paul Krüger besorgten Textausgaben, Bd. II (1-10), C.F. Müller juristischer Verlag, Heidelberg, 1995; **Knütel/Kupisch/Seiler/Behrends**, Bd. IV (21-27), Heidelberg, 2005.
- Berger**, Adolf: Encyclopedic Dictionary of Roman Law, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1953.
- Bernstein**, Frank: “Complex Rituals: Games and Processions in Republican Rome”, in Rüpke, Jörg (ed.), A Companion to Roman Religion, Blackwell, Malden, 2007, s. 222-234.
- Christesen**, Paul/**Kyle**, Donald G.: “General Introduction”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 1-15.
- Cicero’s Tusculan Disputations, translated with an Introduction and Notes by Andrew P. Peabody, Boston: Little, Brown and Company, 1886.
- Cornell**, Tim J.: “On War and Games in the Ancient World”, in Barney, Robert Knight/Martyn, Scott G./Wamsley, Kevin B. (ed.), Sixth International Symposium for Olympic Research 2002, University of Western Ontario, London, Ontario, 2002, s. 29-40.
- Crowther**, Nigel B.: “Nudity and Morality: Athletics in Italy” (Nudity), The Classical Journal, 76(2), 1980/1981, s. 119-123.
- Crowther**, Nigel B.: “Greek Games in Republican Rome” (Greek Games), L’antiquité classique, 52, 1983, s. 268-273.
- Crowther**, Nigel B.: “Second-Place Finishes and Lower in Greek Athletics” (Athletics), Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bd. 90, 1992, s. 97-102.

- Crowther**, Nigel B.: *Sport in Ancient Times* (Sport), Praeger, Westport, 2007.
- Dinçer Araz**, Nilgün: “Roma Hukukunda Davaların Yarışması (concursum actionum) Meselesine Genel Bir Bakış”, *MÜHFHAD*, Özel Sayı, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, 23(3), 2017, s. 235-281.
- Dodge**, Hazel: “Venues for Spectacle and Sport (other than Amphitheaters) in the Roman World”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 561-577.
- Dunkle**, Roger: *Gladiators: Violence and Spectacle in Ancient Rome* (Gladiators), Routledge, London and New York, 2008.
- Dunkle**, Roger: “Overview of Roman Spectacle” (Overview), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 381-394.
- Erdoğan**, Belgin: “Roma Hukukunda Borcun Aynî Teminatına Genel Bakış” (Aynî Teminat), Prof. Dr. Ümit Yaşar Doğanay'ın Anısına Armağan, Cilt: I, İstanbul 1982, s. 255-274.
- Erdoğan**, Belgin: *Roma Eşya Hukuku* (Eşya Hukuku) , Der Yayınları, İstanbul, 2003
- Erdoğan**, Belgin: *Roma Borçlar Hukuku Dersleri* (Borçlar Hukuku), 1.7.2012'de yürürlüğe giren Yeni Türk Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış Yeni Bası, Der Yayınları, İstanbul, 2019.
- Erhat**, Azra: *Mitoloji Sözlüğü*, 2. Basım, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1978.
- Fisher**, Nick: “Athletics and Sexuality”, in Hubbard, Thomas K. (ed.), *A Companion to Greek and Roman Sexualities*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 244-264.
- Friedländer**, Ludwig: *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antonine*, Bd. II, 9. Aufl., Verlag von S. Hirzel, Leipzig, 1920.
- Gardiner**, Edward Norman: *Greek Athletic Sports and Festivals* (Sports), MacMillan and Co., London, 1910.
- Gardiner**, Edward Norman: *Athletics of the Ancient World* (Athletics), Clarendon Press, Oxford, 1930.
- von Glück**, Christian Friedrich: *Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld*, Bd. 21, 1, Erlangen, Johann Jacob Palm, 1820.

- Golden**, Mark: Sport in the Ancient World from A to Z, Routledge, London, 2004.
- Gökberk**, Macit: Felsefe Tarihi, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- Greenidge**, A.H.J.: Infamia, Its Place in Roman Public and Private Law, Clarendon Press, Oxford, 1894.
- Grimmal**, Pierre: Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma, Çev. Sevgi Tamgüç, Sosyal Yay., İstanbul, 1997.
- Hallett**, Christopher H.: The Roman Nude, Heroic Portrait Statuary 200 BC-300 AD, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Harris**, Harold Arthur: Sport in Greece and Rome, Cornell University Press, Ithaca, 1972.
- Honoré**, Tony: Ulpian, Pioneer of Human Rights, 2. ed., Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Honsell**, Heinrich/**Mayer-Maly**, Theo/**Selb**, Walter: Römisches Recht, 4. Aufl. (Aufgrund des Werkes von **Jörs**, Paul/**Kunkel**, Wolfgang/**Wenger**, Leopold), Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1987.
- Hubbard**, Thomas: “Contemporary sport sociology and ancient Greek athletics”, Leisure Studies, 27(4), 2008, s. 379-393 (DOI: 10.1080/02614360802334955), <http://dx.doi.org/10.1080/02614360802334955> (Erişim tarihi: 04.07.2022).
- Jakab**, Éva: “Geld und Sport, Rezeption griechischer *Topoi* in der römischen Jurisprudenz”, Revue Internationale de Droits de l’Antiquité (RIDA), 59, 2012, s. 93-125.
- Jörs**, Paul: “*Domitius (88)*”, RE V, 1 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1903.
- Kabağaç**, Sina/**Alova**, Erdal: Latince/Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.
- Karadeniz-Çelebican**, Özcan: Roma Eşya Hukuku, Yeni Medenî Kanuna uyarlanmış 5. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.
- Karakocalı**, Ahmet: Roma Hukukunda ve Türk Hukukunda Korkutma (Metus), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Karaman**, Başak: Roma Hukukunda Rehin Akti, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

- Kaser**, Max: “*Partus ancillae*”, (*Partus ancillae*), Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, Bd. 75, 1958, s. 156-200.
- Kaser**, Max: Das römische Privatrecht, das altrömische, das vorklassische und klassische Recht (RP I), erster Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1971.
- Kaser**, Max: Das römische Privatrecht, die nachklassischen Entwicklungen (RP II), zweiter Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1975.
- Kaser**, Max: Römische Rechtsgeschichte (RG), 4. Nachdruck der 2. Aufl., Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1986.
- Kaser**, Max/**Hackl**, Karl: Das römische Zivilprozessrecht, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1996.
- Knütel**, Rolf: “Hoffnungskauf und Eviktionshaftung”, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, Bd. 117, 2000, s. 445-453.
- Krüger**, Paul: Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts, 2. Aufl., Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig, 1912.
- Kunkel**, Wolfgang: Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen, 2. Aufl., Böhlau Verlag, Graz-Wien-Köln, 1967.
- Kyle**, Donald G.: Athletics in Ancient Athens (Athletics), E. J. Brill, Leiden, 1993.
- Kyle**, Donald G.: “Greek Athletic Competitions-The Ancient Olympics and More” (Olympics), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 21-35.
- Kyle**, Donald G.: Sport & Spectacle in the Ancient World (Sport), Second Edition, WILEY Blackwell, Malden, 2015.
- Larson**, Jennifer: Greek and Roman Sexualities, A Sourcebook, Bloomsbury Publishing, London, New York, 2012.
- Lee**, Hugh M.: “Greek Sports in Rome”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 533-542.
- Liebs**, Detlef: “Ulpianum Opinione libri VI”, TR (Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis), vol. 41, 1973, s. 279-310 (URN: urn:nbn:de:bsz:

25-opus-50855) (<https://freidok.uni-freiburg.de/data/50855>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).

Litewski, Wieslaw: “Römisches Seedarlehen”, *Rivista Internazionale di diritto romano e antico (IURA)*, 24, 1973, s. 112-183.

Livius, Titus: *Ab Urbe Condita*, 39, 22, 1-2 (Latince metin için bkz. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0174%3Abook%3D39%3Achapter%3D22>; metnin İngilizce çevirisi için bkz. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Liv.+39+22&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0149>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).

Livius, Titus: *Periocha*, 16 (Latince metin için bkz. <https://www.thelatinlibrary.com/livy/liv.per16.shtml>; metnin İngilizce çevirisi için bkz. <https://www.livius.org/sources/content/livy/livy-periochae-16-20/#16.1>) (Erişim tarihi: 04.07.2022)

Mammel, Kathryn: “Ancient Critics of Roman Spectacle and Sport”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 603-616.

Mann, Christian: *Die Gladiatoren (Gladiatoren)*, C. H. Beck, München, 2013.

Mann, Christian: “Greek Sport and Roman Identity” (Greek Sport), in Scanlon, Thomas F. (ed.), *Sport in the Greek and Roman Worlds*, Vol. 2: Greek athletic Identities and Roman Sports and Spectacle, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 151-179.

Maximus, Valerius: *Factorum et Dictorum Memorabilium*, 2, 4, 7 (Latince metin için bkz. https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Valerius_Maximus/2*.html; metnin İngilizce çevirisi için bkz. <http://www.attalus.org/translate/valerius2a.html#c4>) (Erişim tarihi: 04.07.2022)

Miller, Stephen G.: *Ancient Greek Athletics*, Yale University Press, New Haven and London, 2004.

Mitteis, Ludwig: *Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians*, Bd. I, unveränderter Neudruck der ersten Auflage, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig, 1935.

Murray, Sarah C.: “The Role of Religion in Greek Sport” (Religion), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and*

Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 309-319.

Murray, Sarah C.: "Sport and Education in Ancient Greece and Rome" (Sport), in Bloomer, Martin W., in Bloomer, Martin W. (ed.), *A Companion to Ancient Education*, WILEY Blackwell, Malden, 2015, s. 430-443.

Neils, Jenifer: "Picturing Victory: Representations of Sport in Greek Art", in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 81-97.

Newby, Zahra: *Greek Athletics in the Roman World, Victory and Virtue*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Notopoulos, James A.: "The Name of Plato", *Classical Philology*, 34(2), 1939, s. 135-145.

Otto, Carl Eduard/**Schilling**, Bruno/**Sintenis**, Carl Friedrich Ferdinand: *Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Verlag von Carl Focke, Bd. I, 2. Aufl., Leipzig, 1839, Bd. II, Leipzig, 1831/Bd. VI, Leipzig, 1832.

Özsunar, Erdal: "Roma Hukukunda Rehin Hakkı (Pignus-Hypotheca)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2005, s. 137-164.

Platon: *Yasalar*, Çev. Candan Şentuna/Saffet Babür, 3. Basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

Pleket, Henry Willy: "Zur Soziologie des antiken Sports" (Soziologie), *Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome*, 36, 1974, s. 57-87 (<http://resources.huysens.knaw.nl/retroboeken/knir/#page=71&accessor=toel&source=36&view=pdfPane>), s. 57-87 (Erişim tarihi: 04.07.2022).

Pleket, Henry Willy: "The Olympic Games in antiquity" (Olympic Games), *European Review*, 12(3), 2004, s. 401-413.

Pleket, Henry Willy: "Sport in Hellenistic and Roman Asia Minor" (Sport), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 364-375.

Plinius Caecilius Secundus, *Gaius*: *The Letters of the Younger Pliny*. Translated, with an introductory essay, by J.B. Firth (1900), (<http://www.attalus.org/old/pliny4.html#22>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).

- Plinius Caecilius Secundus, Gaius:** Genç *Plinius*'un Mektupları, *Epistulae (I-IV)*, Latince'den Çev. Levent Keskin, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.
- Potter, David Stone:** "Spectacles" (Spectacles), in Potter, David S. (ed.), *A Companion to the Roman Empire*, Blackwell, Malden, 2006, s. 385-408.
- Potter, David Stone:** *The Victor's Crown: A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium (Ancient Sport)*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Rado,** Türkân: *Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku*, İstanbul 2014.
- Reid, Heather L.:** "Sport and Moral Education in Plato's Republic" (Sport), *Journal of the Philosophy of Sport*, 34(2), 2007, s. 160-175 (DOI: 10.1080/00948705.2007.9714719), (<https://doi.org/10.1080/00948705.2007.9714719>) (Erişim tarihi: 04.07.2022)
- Reid, Heather L. :** "Wrestling with Socrates" (Wrestling), *Sport, Ethics and Philosophy*, 4(2), 2010, s. 157-169 (DOI: 10.1080/17511321.2010.486595), (<https://doi.org/10.1080/17511321.2010.486595>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).
- Reid, Heather L.:** "*Plato's Gymnasium*" (Gymnasium), *Sport, Ethics and Philosophy*, 4(2), 2010, s. 170-182 (DOI: 10.1080/17511321.2010.486597), (<https://doi.org/10.1080/17511321.2010.486597>) (Erişim tarihi: 04.07.2022)
- Reisch, Emil:** "*Agones*", RE I, 1 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart 1893.
- Remijsen, Sofie:** *The End of Greek Athletics in Late Antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.
- Riginos, Alice Swift:** *Platonica, The Anecdotes Concerning the Life and Writings of Plato*, E. J. Brill, Leiden, 1976.
- Rudolph, Werner:** "Zu den Formen des Berufssports zur Zeit der Poliskrise", in Welskopf, Elizabeth Charlotte (ed.), *Hellenische Poleis, Krise-Wandlung-Wirkung*, Bd. III, Akademie Verlag, Berlin, 1974, s. 1472-1483.
- Sachers, Erich:** "*Ordo*", RE Suppl. VII (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1940.

- Sartre**, Maurice: “Antik Yunan’da Eşcinsellik”, Duby, Georges (Der.), Batı’da Aşk ve Cinsellik içinde, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 59-75.
- Sayın**, Baha Yiğit: Roma’da Köle ve Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Scanlon**, Thomas F.: Eros and Greek Athletics, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Scott**, S.P.: The Civil Law, Including The Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, The Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian and The Constitutions of Leo, vol. III, vol. V, vol. XIV, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2001.
- Sedley**, David: Plato’s *Cratylus*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003 (https://assets.cambridge.org/052158/4922/sample/0521584922_ws.pdf) (Erişim tarihi: 04.07.2022).
- Skinner**, Marilyn B.: Sexuality in Greek and Roman Culture, Second Edition, WILEY Blackwell, Malden, 2014.
- Söğütlü**, Özlem: Roma Özel Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Suetonius Tranquillus**, *Gaius*: On İki *Caesar*’ın Yaşamı, Latince’den Çev. Fafo Telatar/Gül Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- Tacitus**, *Publius Cornelius: Annales, XIV, 20* (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D14%3Achapter%3D20>) (Erişim Tarihi:04.07.2022). Web sayfasındaki İngilizce çevirinin dayanağı olan kaynak: Complete Works of *Tacitus*, *Tacitus (Publius Cornelius)*, Çev. Alfred John Church/William Jackson Brodribb/Sara Bryant, edited for Perseus, New York reprinted 1942.
- Tahan Orhan**, Duygu: Roma Hukukunda Sportif Faaliyetlerden Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk ve Türk Hukukuna Yansımaları, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Tahiroğlu**, Bülent: Roma Borçlar Hukuku, 1.07.2012’de yürürlüğe giren Yeni Türk Borçlar Kanunu ve 13.1.2011’de yürürlüğe giren Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Düzenlenmiş Yeni Bası, Der Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tamer**, Diler: Roma Hukuku, Cilt 2, Borçlar Hukuku, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2021.

- Tekin Ali/Tekin Gülcan**: “Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), 18, 2014, s. 121-140 (DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh480>) (Erişim tarihi: 04.07.2022).
- Torlone, Martirosova Zana**: “Writing Arenas: Roman Authors and Their Games”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, West Sussex 2014, s. 412-421.
- Türkoğlu Özdemir, Gökçe**: “Roma Hukukunda *Formula* Yargılaması” (Formula), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı:1, 2005, s. 167-212.
- Türkoğlu Özdemir, Gökçe**: Roma Hukukunda *Infamia* (Şerefsizlik) (Infamia), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Tüzüner, Özlem**: “Kumar ve Bahis Borcu Hakkında De Lege Feranda Düşünceler”, Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 107, 2013, s.245-272.
- Umur, Ziya**: Roma Hukuku Lügatı (Lügat), Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.
- Umur, Ziya**: Roma Hukuku, Tarihi Giriş- Kaynaklar-Umumî Mefhumlar-Hakların Himayesi (Roma Hukuku), Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Wacke, Andreas**: Athleten als Darlehensnehmer nach römischem Recht, Studia et Documenta Historiae et Iuris (SDHI), 44, 1978, s. 439-452.
- Wacker, Christian**: “Antike Sportgeschichte versus Geschichte des Agon”, Jahrbuch 2005 der Deutschen Gesellschaft für Geschichte der Sportwissenschaft e. V., herausgegeben von Jürgen Court, LIT Verlag, Berlin, 2006, s. 39-43.
- Watson, Alan**: The Digest of Justinian, vol. I-II, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998.
- Weiler, Ingomar**: “Recent Trends in the Study of Greek Sport”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 112-129.
- Wiedemann, Thomas**: Emperors and Gladiators, Routledge, London and New York, 1995.
- Williams, Craig A.**: Roman Homosexuality, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2010.

Wlassak, Moritz: “*Cognitio*”, RE IV (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1900.

Yavuz, Cevdet/**Acar**, Faruk/**Özen**, Burak: Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Young, David C.: A Brief History of the Olympic Games, Blackwell, Malden, 2004.

Zaleski, John: “Religion and Roman Spectacle”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s. 590-602.

Zevkliler, Aydın/**Gökyayla**, Emre: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 18. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2018.

Zimmermann, Reinhard: The Law of Obligations-Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford University Press, Oxford, 1996.

Çevrimiçi Kaynak

<https://sozluk.gov.tr/?kelime=atletizm> (Erişim tarihi: 04.07.2022).